

Załączniki do rozporządzenia Ministra Edukacji
Narodowej z dnia 9 sierpnia 2019 r. (poz. 1652)

Załącznik nr 1

RAMY PROGRAMOWE KSZTAŁCENIA UZUPEŁNIAJĄCEGO DLA SZKÓŁ POLSKICH

SZKOŁA PODSTAWOWA

Celem kształcenia uzupełniającego w szkole podstawowej jest:

- 1) przyswojenie przez uczniów podstawowego zasobu wiadomości na temat języka polskiego, tradycji i kultury polskiej, faktów o Polsce, w tym z historii, geografii i wiedzy o społeczeństwie;
- 2) zdobycie przez uczniów umiejętności wykorzystywania posiadanych wiadomości podczas wykonywania zadań i rozwiązywania problemów;
- 3) kształtowanie u uczniów postaw umożliwiających sprawne i odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie oraz postaw świadomej przynależności do narodu polskiego.

Do najważniejszych umiejętności zdobywanych przez ucznia w trakcie kształcenia uzupełniającego w szkole podstawowej należą:

- 1) czytanie – rozumiane zarówno jako prosta czynność oraz jako umiejętność rozumienia, wykorzystywania i przetwarzania tekstów w zakresie umożliwiającym zdobywanie wiedzy, rozwój emocjonalny, intelektualny i moralny oraz uczestnictwo w życiu społeczeństwa, w tym w życiu Polonii w miejscu zamieszkania;
- 2) umiejętność formułowania wniosków opartych na obserwacjach empirycznych dotyczących przyrody i społeczeństwa;
- 3) umiejętność komunikowania się w języku polskim zarówno w mowie, jak i w piśmie;
- 4) umiejętność posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi w celu wyszukiwania, korzystania i weryfikowania informacji, a także podejmowania twórczych działań na rzecz społeczności polonijnej w miejscu zamieszkania;
- 5) umiejętność uczenia się jako sposób zaspokajania naturalnej ciekawości świata, odkrywania swoich zainteresowań i przygotowania do dalszej edukacji;
- 6) umiejętność pracy zespołowej.

Jednym z najważniejszych zadań szkoły podstawowej jest kształcenie umiejętności posługiwania się językiem polskim, w tym dbałość o wzbogacanie zasobu słownictwa uczniów w zakresie mowy ojczystej. Powyższe umiejętności uczeń zdobywa przy wsparciu wszystkich nauczycieli.

EDUKACJA WCZESNOSZKOLNA

Klasy I–III szkoły podstawowej

Cele kształcenia – wymagania ogólne

Celem edukacji wczesnoszkolnej jest wspomaganie dziecka w rozwoju intelektualnym, emocjonalnym, społecznym, etycznym, fizycznym i estetycznym.

Zadaniem szkoły jest wykształcenie umiejętności posługiwania się językiem polskim oraz ukształtowanie systemu wiadomości i umiejętności potrzebnych dziecku do poznawania i rozumienia świata, radzenia sobie w codziennych sytuacjach oraz do kontynuowania nauki w klasach IV–VIII szkoły podstawowej.

Uczeń zdobywa podstawowe wiadomości na temat historii, geografii i przyrody Polski. Zdobywa podstawowe informacje o kulturze i społeczeństwie polskim, identyfikuje się z kulturą i tradycją polską, zachowując szacunek dla odmienności kulturowych i tradycji kraju zamieszkania, poznaje klasyczne teksty polskiej literatury dziecięcej. Uczeń rozbudza swoje zainteresowania Polską.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Treści nauczania należy dostosować do poziomów biegłości językowej uczniów (poziom A – podstawowy, B – średni, C – zaawansowany)¹

I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.

1. Słuchanie.

Uczeń:

- 1) rozróżnia głoski współczesnej polszczyzny;
- 2) rozumie złożone polecenia;
- 3) rozumie złożone wypowiedzi monologiczne i dialogowe;
- 4) rozumie teksty literackie (zwłaszcza tworzone we współczesnej polszczyźnie) i inne teksty kultury (wspierane ilustracjami, gestami, rekwizytami).

2. Czytanie.

Uczeń:

- 1) czyta na głos, prawidłowo akcentując wyrazy;
- 2) czyta na głos, poprawnie i wyraziście, krótki i prosty tekst (także nieznany), drukowany i pisany;
- 3) rozumie krótkie teksty użytkowe;
- 4) rozumie utwory literackie i inne teksty kultury;

¹ Tabela diagnostyczna poziomu znajomości języka.

- 5) zaznacza w tekście literackim wybrane fragmenty, określa czas i miejsce akcji, wskazuje głównych bohaterów;
- 6) rozumie podstawowe oraz przerośne znaczenie wyrazów w tekście, wybrane związki frazeologiczne;
- 7) wyszukuje w tekście potrzebne informacje;
- 8) korzysta ze słowników i encyklopedii.

II. Tworzenie wypowiedzi.

1. Mówienie.

Uczeń:

- 1) poprawnie wymawia słowa i zwroty;
- 2) skutecznie porozumiewa się w codziennych sytuacjach, stosując właściwe formy komunikowania się, wypowiada się płynnie, w uporządkowanej formie;
- 3) uczestniczy w rozmowie i w prostej dyskusji, wyraża w prosty sposób własne zdanie;
- 4) formułuje kilkudzaniową wypowiedź, opowiada o własnych doświadczeniach, opisuje ludzi, przedmioty, miejsca i sytuacje;
- 5) formułuje życzenia i zaproszenie;
- 6) opowiada w prosty sposób akcję utworu oraz opisuje postaci i relacje między nimi, a także świat przedstawiony w tekstach kultury;
- 7) opisuje, omawia, charakteryzuje postać literacką;
- 8) stosuje formuły grzecznościowe;
- 9) recytuje wiersze i krótkie fragmenty prozatorskie, stosując pauzę i intonację.

2. Pisanie.

Uczeń:

- 1) przepisuje krótkie teksty;
- 2) pisze z pamięci (kilka wyrazów, pojedyncze zdania) i ze słuchu (proste, krótkie teksty);
- 3) z pomocą nauczyciela tworzy krótką wypowiedź (opis, list prywatny: zapisuje adres nadawcy i odbiorcy, życzenia, zaproszenie, ogłoszenie, notatkę);
- 4) tworzy krótką wypowiedź (opowiadanie) w ramach zagadnień opracowanych podczas zajęć;
- 5) pisze według podanego wzoru proste teksty na znane mu tematy (np. związane z jego zainteresowaniami);
- 6) stosuje podstawowe formuły grzecznościowe;
- 7) zna i na ogół stosuje zasady ortografii i interpunkcji.

III. Wiedza o Polsce.

Uczeń:

- 1) określa położenie Polski w Europie;
- 2) opowiada wybrane legendy i podania ilustrujące narodziny państwa polskiego;
- 3) wymienia symbole narodowe, wyjaśnia ich znaczenie, rozpoznaje hymn narodowy;
- 4) wymienia wybrane postaci z historii Polski (Mieszko I, Bolesław Chrobry, Mikołaj Kopernik, Tadeusz Kościuszko, Adam Mickiewicz, Fryderyk Chopin, Jan Matejko, Maria Skłodowska-Curie, Janusz Korczak, Irena Sendlerowa, Jan Paweł II);

- 5) opowiada o tradycjach swojej rodziny, tworzy własne drzewo genealogiczne, posługuje się terminami opisującymi pokrewieństwo;
- 6) podaje nazwę regionu, z którego pochodzi jego rodzina, opisuje krajobraz tego regionu i wymienia najważniejsze jego obiekty;
- 7) rozpoznaje różnorodność tradycji kulturowych i szanuje odmienności innych narodów;
- 8) opisuje położenie Polski, wymienia obecną i dawne stolice Polski; wymienia najważniejsze miasta, znane zabytki, góry i rzeki;
- 9) opowiada o najważniejszych polskich świętach oraz związanych z nimi tradycjach;
- 10) porównuje polskie tradycje świąteczne ze świętami w kraju zamieszkania;
- 11) zna na pamięć kilka wybranych polskich wierszy, piosenek i przysłów;
- 12) opisuje polski pejzaż z uwzględnieniem pór roku oraz obyczaje związane z tymi porami roku;
- 13) opisuje krajobrazy Polski: nadbałtycki, nizinny, wyżynny, górski.

Teksty kultury

Lektury obowiązkowe:

Władysław Bełza, *Katechizm polskiego dziecka*;
Jan Brzechwa, *Wiersze dla dzieci* (wybór);
Julian Tuwim, *Wiersze dla dzieci* (wybór);
Józef Wybicki, *Mazurek Dąbrowskiego* (dwie pierwsze zwrotki);
Kornel Makuszyński, Marian Walentynowicz, *Przygody Koziołka Matołka*.

Legandy:

O Lechu, Czechu i Rusie;
O Piaście Kołodzieju;
O smoku wawelskim;
O Warsie i Sawie;
O hejnale krakowskim.

Piosenki:

Krakowiaczek jeden (za: Zygmunt Gloger);
Mam chusteczkę haftowaną;
Płynie Wisła, płynie (słowa Edmund Wasilewski, muzyka Kazimierz Hofman);
Stary niedźwiedź;
Włazł kotek na płotek (za: Oskar Kolberg, muzyka Stanisław Moniuszko);
Zasiali górale...

Lektury uzupełniające

(2 pozycje w każdym roku we fragmentach/całości, do samodzielnego lub wspólnego czytania/słuchania):

Justyna Bednarek, *Niesamowite przygody dziesięciu skarpetek (czterech prawych i sześciu lewych)*;

Czesław Centkiewicz, *Zaczarowana zagroda*;
Waldemar Cichoń, *Cukierku, ty łobuzie!*;
Agnieszka Frączek, *Rany Julek. O tym jak Julian Tuwim został poetą*;
Mira Jaworczakowa, *Oto jest Kasia*;
Grzegorz Kasdepke, *Detektyw Pozytywka*;
Leszek Kołakowski, *Kto z was chciałby rozweselić pechowego nosorożca?*;
Barbara Kosmowska, *Dziewczynka z parku*;
Maria Krüger, *Karolcia*;
Marcin Pałasz, *Sposób na Elfa*;
Joanna Papużyńska, *Asiunia*;
Danuta Parlak, *Kapelusz Pani Wrony*;
Roman Pisarski, *O psie, który jeździł koleją*;
Janina Porazińska, *Pamiętnik Czarnego Noska*;
Maria Terlikowska, *Drzewo do samego nieba*;
Barbara Tylicka, *O krakowskich psach i kleparskich kotach. Polskie miasta w baśniach i legendach*;
Danuta Wawilow, *Najpiękniejsze wiersze*;
Łukasz Wierzbicki, *Afryka Kazika*;
Łukasz Wierzbicki, *Dziadek i niedźwiadek*;
Wybrane polskie komiksy, np.:
Henryk Jerzy Chmielewski, *Tytus, Romek i A'Tomek* (do wyboru);
Janusz Christa, *Kajko i Kokosz* (do wyboru).

Czasopisma, strony internetowe, programy telewizyjne i radiowe (w miarę możliwości), filmy, popularne piosenki dla dzieci.

Kręgi tematyczne:

1) ja i moi bliscy:

- podstawowe informacje o sobie (imię, nazwisko, wiek, miejsce zamieszkania),
- wygląd zewnętrzny,
- umiejętności i zainteresowania,
- emocje, marzenia, świat wyobraźni,
- najbliższa rodzina,
- przyjaciele, koledzy;

2) dom i otoczenie:

- dom (pomieszczenia, meble),
- zabawki,
- podwórko, plac zabaw,
- ciekawe miejsca;

3) życie codzienne:

- kalendarz (miesiące, dni tygodnia, godziny, pory dnia),
- podstawowe czynności dnia codziennego,
- moja klasa i obowiązki szkolne,

- gry, zabawy, koła zainteresowań,
 - żywienie (artykuły spożywcze, posiłki i potrawy),
 - zakupy (kupowanie, sprzedawanie, cyfry i liczby),
 - usługi (np. biblioteka),
 - ubranie (części garderoby);
- 4) zdrowie i sport:
- najważniejsze części ciała,
 - czystość i schludność,
 - samopoczucie,
 - umiejętności sportowe;
- 5) podróże i turystyka:
- wakacje,
 - ciekawostki turystyczne,
 - komunikacja lokalna;
- 6) środowisko naturalne:
- pogoda, pory roku,
 - rośliny i zwierzęta,
 - ekologia i ochrona przyrody;
- 7) technika, media:
- domowe urządzenia techniczne,
 - telewizja, radio, bezpieczny Internet;
- 8) wiedza o Polsce:
- symbole narodowe,
 - znani Polacy,
 - święta i zwyczaje,
 - polonica w miejscu zamieszkania;
- 9) język nauki:
- podstawowe terminy z zakresu wiedzy o języku,
 - podstawowe terminy z zakresu wiedzy o literaturze,
 - podstawowe terminy historyczne i geograficzne.

JĘZYK POLSKI

Klasy IV–VIII szkoły podstawowej

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.

1. Rozwijanie sprawności uważnego słuchania, czytania głośnego i cichego oraz umiejętności rozumienia znaczeń dosłownych i znaczeń przenośnych wypowiedzi.
2. Kształcenie umiejętności porozumiewania się w różnych sytuacjach prywatnych i publicznych.

3. Kształtowanie świadomości rozumienia języka jako wartościowego i wielofunkcyjnego narzędzia komunikacji.
4. Rozwijanie umiejętności samodzielnego poszukiwania i porządkowania informacji, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych technologii informacyjnych, dokonywania ich selekcji i krytycznej oceny.
5. Rozwijanie umiejętności rzetelnego korzystania ze źródeł wiedzy z poszanowaniem cudzej własności intelektualnej.
6. Doskonalenie rozumienia komunikatów – werbalnych i niewerbalnych – o coraz bardziej skomplikowanej organizacji.
7. Rozwijanie rozumienia wartości języka polskiego oraz jego funkcji w budowaniu tożsamości narodowej i kulturowej.
8. Kształtowanie nawyków systematycznego uczenia się, porządkowania zdobytej wiedzy i jej pogłębiania.

II. Analiza i interpretacja tekstów kultury.

1. Zachęcanie do poznawania literatury i innych tekstów kultury polskiej, odpowiednich dla stopnia rozwoju emocjonalnego i intelektualnego.
2. Rozwijanie zainteresowania różnymi dziedzinami kultury.
3. Rozwijanie umiejętności rozumienia utworów literackich i innych tekstów kultury oraz umiejętności mówienia o nich z wykorzystaniem poznanych pojęć.
4. Doskonalenie sprawności analizy i interpretacji tekstów kultury, wykorzystywania narzędzi, dzięki którym lektura staje się coraz dojrzalsza, bardziej świadoma i samodzielna.
5. Rozwijanie umiejętności dostrzegania prawdy, dobra, piękna, szacunku dla człowieka i kierowania się tymi wartościami.
6. Kształtowanie postawy szacunku dla przeszłości i tradycji kulturowej jako podstawy tożsamości narodowej i patriotyzmu.
7. Kształtowanie gustu estetycznego i wrażliwości.
8. Kształtowanie postawy aktywnego uczestnictwa w kulturze polskiej w miejscu zamieszkania, szczególnie w jej wymiarze symbolicznym i aksjologicznym.

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Rozwijanie umiejętności wypowiadania się w mowie i w piśmie na tematy poruszane na zajęciach, związane z poznawanymi tekstami kultury i własnymi zainteresowaniami.
2. Kształcenie umiejętności poprawnego mówienia, w tym usprawnianie czynności fonacyjnych, artykulacyjnych i prozodycznych uczniów.
3. Rozwijanie umiejętności wypowiadania się w określonych formach wypowiedzi ustnych i pisemnych, w tym stosowania środków stylistycznych i dbałości o estetykę tekstu oraz umiejętności organizacji tekstu.
4. Kształcenie umiejętności pisanego zgodnego z regułami pisowni polskiej.
5. Rozwijanie umiejętności posługiwania się podstawowymi pojęciami i terminami, służącymi do opisywania języka.

6. Rozwijanie twórczych i sprawczych działań językowych oraz kształtowanie odpowiedzialności za własne zachowania językowe.
7. Zachęcanie do rozwijania swoich uzdolnień przez udział w różnych formach pogłębiania wiedzy, np.: konkursach, olimpiadach, kołach zainteresowań, oraz rozwijanie umiejętności samodzielnej prezentacji wyników swojej pracy.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

**Treści nauczania należy dostosować do poziomów biegłości językowej uczniów
(poziom A – podstawowy, poziom B – średni, poziom C – zaawansowany)²**

Klasy IV–VI

I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.

1. Słuchanie.

Uczeń:

- 1) rozróżnia głoski języka polskiego;
- 2) rozumie polecenia, instrukcje oraz wypowiedzi monologowe i dialogowe, włącznie z wypowiedziami w dyskusjach, w tym nadawane za pomocą środków audiowizualnych;
- 3) rozumie wypowiedzi o charakterze informacyjnym i użytkowym;
- 4) rozpoznaje dosłowne i przenośne znaczenie wyrazów w wypowiedzi;
- 5) rozpoznaje słownictwo neutralne i wartościujące;
- 6) rozróżnia środki perswazji, rozumie ich funkcję;
- 7) odróżnia informacje o faktach od opinii;
- 8) rozróżnia typy komunikatów: informacyjny, literacki, reklamowy;
- 9) rozpoznaje różne sytuacje komunikacyjne i ich wpływ na kształt wypowiedzi;
- 10) rozumie, na czym polega etykieta językowa;
- 11) rozumie utwory literackie i inne teksty kultury: po wysłuchaniu lub obejrzeniu odpowiada na pytania i zadaje pytania dotyczące tekstu, formułuje temat lub problem, rozpoznaje wpisanego w tekst nadawcę i odbiorcę, odczytuje dosłowne i niedosłowne sensy tekstu.

2. Czytanie.

Uczeń:

- 1) czyta na głos, w tym z podziałem na role, prawidłowo akcentując wyrazy i stosując akcent zdaniowy, zachowuje intonację zdania;
- 2) sprawnie czyta teksty głośno i cicho;
- 3) identyfikuje tekst jako komunikat; rozróżnia typy komunikatów: informacyjny, literacki, reklamowy, ikoniczny;
- 4) odróżnia informacje o faktach od opinii;
- 5) rozróżnia oficjalną i nieoficjalną odmianę języka;
- 6) wyszukuje w wypowiedzi potrzebne informacje, w tym wyrażone wprost i pośrednio, oraz zaznacza odpowiednie fragmenty tekstu;

² Tabela diagnostyczna poziomowi znajomości języka.

- 7) porządkuje informacje w zależności od ich funkcji w przekazie;
- 8) odróżnia zawarte w tekście informacje ważne od drugorzędnych;
- 9) rozróżnia synonimy, antonimy, rozumie ich funkcje w tekście;
- 10) rozróżnia formy gatunkowe: dialog, opowiadanie, opis, list, sprawozdanie (z filmu, spektaklu, wydarzenia), dedykacja, zaproszenie, podziękowanie, ogłoszenie, życzenia, opis przeżyć wewnętrznych, charakterystyka, tekst o charakterze argumentacyjnym;
- 11) rozpoznaje różnice między fikcją a kłamstwem;
- 12) rozpoznaje wypowiedzi o charakterze emocjonalnym i perswazyjnym;
- 13) rozpoznaje słownictwo neutralne i wartościujące, rozumie ich funkcje w tekście;
- 14) dostrzega zasady spójności formalnej (tytuł, wstęp, rozwinięcie, zakończenie) i semantycznej tekstu;
- 15) rozpoznaje związki frazeologiczne, dostrzega ich bogactwo, rozumie ich znaczenie;
- 16) dostrzega swoistość tekstów kultury: literatury, teatru, filmu, muzyki, sztuk plastycznych i audiowizualnych;
- 17) dostrzega różnice między tekstem literackim a jego adaptacją;
- 18) skutecznie korzysta ze słowników, w tym jednojęzycznych i dwujęzycznych, oraz innych źródeł informacji, w tym z zasobów internetowych; gromadzi wiadomości, dokonuje selekcji informacji wg określonych kryteriów;
- 19) rozumie utwory literackie: odpowiada na pytania i zadaje pytania dotyczące tekstu, tworzy ilustracje do tekstu, formułuje temat lub problem, rozpoznaje wpisane w tekst nadawcę i odbiorcę, rozpoznaje elementy świata przedstawionego, odczytuje dosłowne i niedosłowne sensy tekstów.

II. Analiza i interpretacja tekstów kultury.

Uczeń:

- 1) wskazuje charakterystyczne cechy różnych tekstów kultury, np. obrazu, komiksu, filmu, w tym adaptacji filmowej, scenicznej, radiowej;
- 2) odczytuje znaczenia dosłowne i niedosłowne tekstów;
- 3) określa tematykę, problematykę tekstu;
- 4) rozróżnia i wskazuje elementy świata przedstawionego, wyodrębnia obrazy poetyckie w poezji;
- 5) rozpoznaje czytany utwór jako baśń, legendę, bajkę, hymn, nowelę, opowiadanie, dziennik, pamiętnik, powieść, oraz wskazuje jego cechy gatunkowe;
- 6) rozpoznaje odmiany powieści i opowiadania, np. obyczajowe, przygodowe, detektywistyczne, fantastycznonaukowe, fantasy;
- 7) rozpoznaje fikcję literacką; rozróżnia elementy realistyczne i fantastyczne w tekstach, ze szczególnym uwzględnieniem ich w prozie realistycznej, fantastycznonaukowej, utworach fantasy;
- 8) rozpoznaje w tekście literackim epitet, porównanie, przenośnię, wyrazy dźwiękonaśladowcze, zdrobnienie, zgrubienie, uosobienie, ożywienie, apostrofę, anaforę, pytanie retoryczne;
- 9) rozpoznaje elementy rytmizujące wypowiedź: wers, rym, strofę, refren;
- 10) posługuje się terminologią: podmiot liryczny, narrator, narracja (pierwszo- i trzecioosobowa), dialog, monolog, bohater (główny, drugoplanowy);

- 11) wskazuje funkcje elementów konstrukcyjnych utworów, w tym tytułu, podtytułu, motta, puenty, punktu kulminacyjnego;
- 12) wykorzystuje w omawianiu tekstów literackich elementy wiedzy o twórcy, kulturze, otaczającym go świecie;
- 13) przedstawia własne rozumienie tekstów kultury i je uzasadnia.

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Mówienie.

Uczeń:

- 1) poprawnie wymawia słowa, stosując zasady akcentowania wyrazów;
- 2) mówi w sposób zrozumiały, stosując akcent zdaniowy;
- 3) posługuje się oficjalną i nieoficjalną odmianą polszczyzny;
- 4) używa stylu stosownego do sytuacji komunikacyjnej;
- 5) stosuje niewerbalne środki komunikacji (np. gest, mimika, postawa ciała), wzmacniając słowa gestem;
- 6) wypowiada się na bliskie mu tematy, np.: zainteresowania, rodzina, szkoła;
- 7) opowiada o własnych doświadczeniach, opisuje ludzi, przedmioty, miejsca i sytuacje;
- 8) spontanicznie i w miarę płynnie porozumiewa się w codziennych sytuacjach, stosując właściwe formy komunikowania się;
- 9) uczestniczy w rozmowie, dyskusji, wyraża własne zdanie i uzasadnia je;
- 10) stosuje zróżnicowane formuły grzecznościowe w zależności od relacji łączącej go z osobą, do której mówi (dorosły, rówieśnik, obcy, bliski, nauczyciel, lekarz), ma świadomość konsekwencji używania formuł niestosownych i obraźliwych;
- 11) dostosowuje sposób wyrażania się do zamierzonego celu wypowiedzi, w tym intonację;
- 12) streszcza tekst;
- 13) informuje o faktach, formułuje opinie, stosując słownictwo neutralne i wartościujące;
- 14) stosuje zasady etykiety językowej;
- 15) stosuje środki językowe, w tym peryfrazę, powtórzenie, aluzję;
- 16) wypowiada się o tekstach kultury: dzieli się wrażeniami na temat przeczytanego, oglądanego tekstu kultury, formułuje pytania do tekstu, opisuje postacie i relacje między nimi, wyraża sąd o postaciach i zdarzeniach, opowiada fabułę oraz ustala kolejność zdarzeń i dostrzega ich wzajemną zależność, tworzy dalsze losy bohatera, początek i zakończenie utworu na podstawie jego fragmentu lub ilustracji;
- 17) poprawnie stosuje elementy gramatyki języka polskiego;
- 18) wygłasza tekst z pamięci, ze zrozumieniem oraz odpowiednią intonacją, dykcją, właściwym akcentowaniem.

2. Pisanie.

Uczeń:

- 1) zapisuje dyktowane polecenia, teksty;
- 2) sporządza plan wypowiedzi;
- 3) formułuje pytania do tekstu;
- 4) tworzy logiczną i uporządkowaną wypowiedź na zadany temat, stosując odpowiednie: kompozycję i układ graficzny;

- 5) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: opowiadanie, opis, list, e-mail, sprawozdanie (z filmu, spektaklu, wydarzenia), dedykacja, zaproszenie, podziękowanie, ogłoszenie, życzenia, opis przeżyć wewnętrznych, charakterystyka, tekst argumentacyjny;
- 6) redaguje scenariusz filmowy na podstawie fragmentów tekstu oraz własnych pomysłów;
- 7) stosuje zasady etykiety językowej we współczesnych formach komunikatów (np. e-mail, SMS, blog).

3. Świadomość językowa.

Uczeń:

- 1) rozpoznaje części mowy: czasownik, rzeczownik, przymiotnik, przysłówki, liczebniki, zaimek, przyimek, spójnik, partykuła;
- 2) odróżnia części mowy odmienne od nieodmiennych;
- 3) rozpoznaje formy przypadków, liczby, osoby, czasu i rodzaju gramatycznego odpowiednio rzeczownika, przymiotnika, liczebnika, zaimka i czasownika oraz określa ich funkcje w wypowiedzeniach;
- 4) rozpoznaje stopnie przymiotników i przysłówków;
- 5) rozpoznaje bezosobowe formy czasownika: formy zakończone na –no, –to, konstrukcje z się;
- 6) odróżnia czasowniki dokonane od niedokonanych;
- 7) rozróżnia konstrukcję strony biernej i czynnej;
- 8) oddziela temat fleksyjny od końcówki;
- 9) rozpoznaje znaczenia wyrazów wieloznacznych;
- 10) rozpoznaje w wypowiedziach związki frazeologiczne, rozumie ich znaczenie;
- 11) rozpoznaje funkcje składniowe wyrazów używanych w wypowiedzeniach (podmiot, orzeczenie, grupa podmiotu, grupa orzeczenia, dopełnienie, przydawka, okolicznik);
- 12) rozpoznaje związki wyrazów w zdaniu, wyróżnia człon nadrzędny i podrzędny oraz typy związków: związek zgody, rzędu, przynależności;
- 13) rozpoznaje typy wypowiedzi: zdanie pojedyncze i złożone, równoważnik zdania, wypowiedzenia oznajmujące, pytające, rozkazujące i wykrzyknikowe, oraz typy zdań złożonych współrzędnie i podrzędnie;
- 14) określa funkcję wyrazów poza zdaniem.

Teksty kultury

Lektura obowiązkowa:

Jan Brzechwa, *Akademia pana Kleksa*;

Janusz Christa, *Kajko i Kokosz. Szkoła latania* (komiks);

Rafał Kosik, *Felix, Net i Nika oraz Gang Niewidzialnych Ludzi*;

Ignacy Krasicki, wybrane bajki;

Adam Mickiewicz, *Powrót taty, Pani Twardowska, Pan Tadeusz* (fragmenty, w tym opisy: zwyczaje i obyczaje, polowanie i koncert Wojskiego);

Bolesław Prus, *Katarynka*;

Juliusz Słowacki, *W pamiętniku Zofii Bobrówny*;

Henryk Sienkiewicz, *W pustyni i w puszczy*;
Józef Wybicki, *Mazurek Dąbrowskiego*;
Wybrane podania, legendy i baśnie polskie;
Wybrane wiersze Władysława Bełzy, Jana Brzechwy, Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego, Zbigniewa Herberta, Anny Kamieńskiej, Joanny Kulmowej, Adama Mickiewicza, Czesława Miłosa, Juliusza Słowackiego, Leopolda Staffa, Juliana Tuwima, Jana Twardowskiego oraz pieśni i piosenki patriotyczne, kolędy.

Lektura uzupełniająca

(2 pozycje w każdym roku szkolnym, we fragmentach lub w całości do samodzielnego lub wspólnego czytania/słuchania):

Adam Bahdaj, *Kapelusz za 100 tysięcy*;
Janusz Korczak, *Król Maciuś Pierwszy*;
Marcin Kozioł, *Skrzynia Władcy Piorunów*;
Stanisław Lem, *Cyberiada* (fragmenty);
Kornel Makuszyński, wybrana powieść;
Andrzej Maleszka, *Magiczne drzewo*;
Małgorzata Musierowicz, wybrana powieść;
Ewa Nowak, *Pajaczek na rowerze*;
Edmund Niziurski, *Sposób na Alcybiadesa*;
Henryk Sienkiewicz, *Janko Muzykant*;
Alfred Szklarski, wybrana powieść;
Wybrane pozycje z serii *Nazywam się...* (np. *Mikołaj Kopernik*, *Fryderyk Chopin*, *Maria Skłodowska-Curie*, *Jan Paweł II*)
lub inne utwory literackie i teksty kultury, wybrane przez nauczyciela, np. film, spektakl.
Wybrane programy telewizyjne i radiowe, czasopisma (w miarę możliwości).

Klasy VII i VIII

I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.

1. Słuchanie.

Uczeń:

- 1) rozróżnia głoski języka polskiego;
- 2) rozumie polecenia, instrukcje oraz wypowiedzi monologowe i dialogowe, włącznie z wypowiedziami w dyskusjach, w tym nadawane za pomocą środków audiowizualnych – rozróżnia informacje przekazane werbalnie oraz zawarte w dźwięku i obrazie;
- 3) rozumie wypowiedzi o charakterze informacyjnym i użytkowym;
- 4) odróżnia informacje o faktach od opinii;
- 5) rozpoznaje wypowiedzi o charakterze emocjonalnym i perswazyjnym;
- 6) dostrzega w wypowiedzi ewentualne przejawy agresji i manipulacji;
- 7) rozpoznaje wypowiedź argumentacyjną, wskazuje tezę, argumenty i wnioski;
- 8) wie, na czym polega etykieta językowa;

- 9) rozróżnia retoryczne środki językowe oraz rozumie ich oddziaływanie na odbiorcę;
- 10) rozpoznaje intencje wypowiedzi (aprobatę, dezaprobatę, negację, prowokację);
- 11) odróżnia mowę zależną od niezależnej;
- 12) rozpoznaje różnice między fikcją a kłamstwem;
- 13) rozróżnia oficjalną i nieoficjalną odmianę języka;
- 14) odróżnia język ogólnopolski od środowiskowych odmian języka;
- 15) rozróżnia regionalne odmiany polszczyzny;
- 16) rozpoznaje różne sytuacje komunikacyjne i ich wpływ na kształt wypowiedzi;
- 17) określa kontekst komunikatu;
- 18) rozpoznaje styl potoczny, urzędowy, artystyczny, naukowy, publicystyczny;
- 19) rozróżnia gatunki publicystyczne: wywiad, reportaż, felieton;
- 20) rozumie utwory literackie i inne teksty kultury, w tym: formułuje temat/problem, odczytuje dosłowne i niedosłowne sensy tekstów.

2. Czytanie.

Uczeń:

- 1) sprawnie czyta głośno i po cichu;
- 2) rozpoznaje wpisanego w tekst nadawcę i odbiorcę;
- 3) wyszukuje w wypowiedzi potrzebne informacje oraz cytuje odpowiednie fragmenty tekstu;
- 4) porządkuje informacje w zależności od ich funkcji w przekazie;
- 5) odróżnia informacje o faktach od opinii;
- 6) rozróżnia oficjalną i nieoficjalną odmianę języka;
- 7) rozpoznaje różnice między fikcją a kłamstwem;
- 8) rozpoznaje wypowiedzi o charakterze emocjonalnym i perswazyjnym;
- 9) rozpoznaje intencje wypowiedzi (aprobatę, dezaprobatę, negację, prowokację);
- 10) rozpoznaje w tekstach ironię, parodię, groteskę;
- 11) dostrzega relacje między częściami składowymi wypowiedzi (tytuł, wstęp, rozwinięcie, zakończenie, akapity);
- 12) rozpoznaje wypowiedź argumentacyjną, wskazuje tezę, argumenty i wnioski;
- 13) czerpie dodatkowe informacje z przypisu;
- 14) rozróżnia literaturę piękną, literaturę naukową, literaturę popularnonaukową, publicystykę;
- 15) rozpoznaje gatunki publicystyczne: reportaż, wywiad, felieton;
- 16) rozpoznaje rodzaje literackie: lirykę, epikę i dramat; przypisuje czytany utwór do odpowiedniego rodzaju;
- 17) rozpoznaje gatunki liryki, epiki, dramatu, w tym: pamiętnik, komedia, tragedia, fraszka, sonet, pieśń, tren, ballada; przypisuje czytany utwór do odpowiedniego gatunku literackiego;
- 18) wyszukuje i analizuje przekazy w Internecie, w polskich mediach (w miarę możliwości): prasie, radiu, telewizji; krytycznie i świadomie odbiera treści;
- 19) selekcjonuje potrzebne informacje, sprawdzając ich dokładność;
- 20) dostrzega i określa różnice pomiędzy informacją a innym przekazem, w tym opinią, oceną, krytyką;

- 21) porządkuje informacje w sposób najbardziej odpowiedni do wykorzystania;
- 22) poznaje strategie i tricki nadawców, „filtruje” informacje i obrazy, które do niego docierają;
- 23) korzysta ze słowników jedno- i dwujęzycznych oraz innych źródeł informacji; posługuje się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi w celu wyszukiwania, korzystania i weryfikowania informacji, rozwijania zainteresowań, a także podejmowania twórczych działań na rzecz społeczności szkolnej i polonijnej;
- 24) rozumie utwory literackie oraz inne teksty kultury, formułując temat lub problem, odczytując dosłowne i niedosłowne sensy tekstów.

II. Analiza i interpretacja tekstów kultury.

Uczeń:

- 1) poznaje wskazane przez nauczyciela i wybrane wspólnie z nauczycielem teksty kultury;
- 2) w kontakcie z tekstami kultury kształtuje gust estetyczny, wrażliwość, poczucie tożsamości;
- 3) rozpoznaje wpisanego w tekst kultury nadawcę i odbiorcę;
- 4) rozpoznaje elementy świata przedstawionego w tekście literackim;
- 5) rozpoznaje rodzaje literackie: epika, liryka i dramat; wskazuje cechy charakterystyczne dla poszczególnych rodzajów; przypisuje utwór literacki do właściwego rodzaju literackiego;
- 6) rozróżnia gatunki epiki, liryki, dramatu, w tym: pamiętnik, dramat, komedia, fraszka, hymn, sonet, pieśń, tren, ballada; wskazuje ich podstawowe cechy;
- 7) rozpoznaje w tekście literackim: symbol, alegorię, eufemizm, neologizm, porównanie homeryckie, inwokację; określa ich funkcje;
- 8) rozpoznaje gatunki dziennikarskie: reportaż, wywiad, artykuł; określa ich podstawowe cechy;
- 9) rozpoznaje w tekstach ironię;
- 10) analizuje i interpretuje wskazane utwory literackie oraz inne teksty kultury, wykorzystując w objaśnianiu tekstów kultury wartości uniwersalne, związane z postawami społecznymi, narodowymi, religijnymi, etycznymi; dokonuje ich hierarchizacji;
- 11) wykorzystuje w objaśnianiu utworów literackich potrzebne konteksty, np. biograficzny, historyczny, historycznoliteracki, kulturowy, filozoficzny, społeczny;
- 12) nazywa elementy i interpretuje inne teksty kultury (obraz, grafika, rzeźba, fotografia), wykorzystując elementy wiedzy o historii i kulturze;
- 13) znajduje w tekstach współczesnej literatury popularnej (np. w filmach, komiksach, piosenkach) nawiązania do tradycyjnych wątków kulturowych;
- 14) przedstawia własną opinię na temat poznanych tekstów kultury i ją uzasadnia;
- 15) recytuje utwór literacki, interpretując go zgodnie z jego tematem i stylem.

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Mówienie.

Uczeń:

- 1) poprawnie wymawia słowa i zdania;

- 2) mówi w sposób zrozumiały, stosując akcent zdaniowy;
- 3) spontanicznie i płynnie porozumiewa się w codziennych sytuacjach, stosując właściwe formy komunikowania się;
- 4) opowiada o własnych doświadczeniach, opisuje ludzi, przedmioty, miejsca i sytuacje;
- 5) wypowiada się na znane mu tematy (np. związane z jego zainteresowaniami);
- 6) bierze udział w dyskusji na tematy mu bliskie, zachowując etykietę językową; posługuje się argumentami, stawia tezę, wyciąga wnioski;
- 7) przeprowadza wywiad rzeczywisty lub fikcyjny;
- 8) wygłasza przemówienie;
- 9) prezentuje wyniki swojej pracy;
- 10) dokonuje parafrazy tekstu;
- 11) formułuje pytania do tekstu;
- 12) wypowiada się o tekstach kultury: dzieli się wrażeniami na temat przeczytanego, wysłuchanego lub obejrzanego tekstu kultury; nazywa swoje reakcje czytelnicze; określa problematykę egzystencjalną, wartości estetyczne, znaczenia symboliczne; w objaśnianiu sensów wykorzystuje elementy wiedzy o historii i kulturze;
- 13) poprawnie stosuje elementy gramatyki języka polskiego;
- 14) recytuje utwory literackie, dbając o prawidłowe akcentowanie i intonację; stosuje właściwą modulację głosową.

2. Pisanie.

Uczeń:

- 1) sporządza notatkę z tekstu słuchanego i czytanego;
- 2) tworzy logiczny i uporządkowany tekst, stosując odpowiednią do danej formy wypowiedzi kompozycję i układ graficzny (recenzja, tekst argumentacyjny);
- 3) dokonuje przekształceń tekstu cudzego, np. skraca, streszcza, rozbudowuje tekst;
- 4) przestrzega zasad etykiety językowej w elektronicznych sposobach przekazywania informacji, takich jak: SMS, e-mail, blog;
- 5) poprawnie przytacza cudze wypowiedzi, stosując odpowiednie znaki interpunkcyjne;
- 6) posługuje się oficjalną i nieoficjalną odmianą języka;
- 7) uczestniczy w komunikacji na portalach społecznościowych;
- 8) tworzy własne media: materiały, teksty, filmy, animacje, zdjęcia, nagrania dźwiękowe, dotyczące życia szkolnego, społeczności polonijnej;
- 9) pisze poprawnie pod względem ortograficznym i interpunkcyjnym, wykorzystując wiedzę o wymianie głosek w wyrazach pokrewnych oraz w tematach fleksyjnych wyrazów odmiennych, o różnicach w pisowni samogłosek ustnych i nosowych, spółgłosek twardych i miękkich, dźwięcznych i bezdźwięcznych, o pisowni partykuły nie z różnymi częściami mowy;
- 10) poprawnie stosuje elementy gramatyki języka polskiego.

3. Świadomość językowa.

Uczeń:

- 1) dostrzega rozbieżności między mówieniem a pisanem;

- 2) rozpoznaje wyraz podstawowy i wyraz pochodny, wskazuje podstawę słowotwórczą, w wyrazie pochodnym wskazuje temat słowotwórczy i formant, wskazuje funkcje formantów w nadawaniu znaczenia wyrazom pochodnym, rozumie realne i słowotwórcze znaczenie wyrazu, rozpoznaje rodzinę wyrazów, łączy wyrazy pokrewne, wskazuje rdzeń;
- 3) zna zasady tworzenia wyrazów złożonych, odróżnia ich typy;
- 4) rozpoznaje imiesłowy, rozumie zasady ich tworzenia i odmiany, rozpoznaje imiesłowy równoważnik zdania i rozumie jego funkcje, przekształca go na zdanie złożone i odwrotnie;
- 5) rozróżnia wypowiedzenia wielokrotnie złożone;
- 6) wyróżnia regionalne i środowiskowe odmiany języka;
- 7) rozpoznaje nazwy osobowe i miejscowe, poznaje poprawne formy gramatyczne imion, nazwisk, nazw miejscowych i nazw mieszkańców;
- 8) rozpoznaje słownictwo ogólnopolskie i słownictwo o ograniczonym zasięgu (np. terminy naukowe, archaizmy, kolokwializmy), dostrzegając zróżnicowanie słownictwa;
- 9) zna sposoby wzbogacania słownictwa;
- 10) rozróżnia treść i zakres znaczeniowy wyrazu;
- 11) zna typy skrótów i skrótowców oraz określa ich funkcje;
- 12) rozumie pojęcie stylu, rozpoznaje styl potoczny, urzędowy, artystyczny, naukowy, publicystyczny;
- 13) rozróżnia normę językową wzorcową oraz użytkową;
- 14) rozumie, na czym polega błąd językowy;
- 15) rozumie mechanizm upodobień fonetycznych, uproszczeń grup spółgłoskowych i utraty dźwięczności w wygłosie.

Teksty kultury

Lektura obowiązkowa:

Aleksander Fredro, *Zemsta*;

Jan Kochanowski, wybór fraszek, pieśni i trenów, w tym tren I, V, VII, VIII;

Ignacy Krasicki, *Żona modna*;

Adam Mickiewicz, *Reduta Orzona*, *Śmierć Pułkownika*, *Świtezianka*, *II część Dziadów*, *Pan Tadeusz*, wybrany utwór z cyklu *Sonetów krymskich*;

Henryk Sienkiewicz, *Quo vadis*, *Latarnik*;

Juliusz Słowacki, *Balladyna*;

Stefan Żeromski, *Szyfrowe prace*;

Aleksander Kamiński, *Kamienie na szaniec*;

Sławomir Mrożek, *Artysta*;

Melchior Wańkowicz, *Ziele na kraterze* (fragmenty), *Tędy i owędy* (wybrany reportaż);

Wybrane wiersze Cypriana Norwida, Bolesława Leśmiana, Mariana Hemara, Krzysztofa Kamila Baczyńskiego, Kazimierza Wierzyńskiego, Jana Lechonia, Jerzego Lieberta, Stanisława Barańczaka, Wisławy Szymborskiej, Jarosława Marka Rymkiewicza oraz fraszki Jana Sztaudyngera i aforyzmy Stanisława Jerzego Leca.

Lektura uzupełniająca**(2 pozycje w każdym roku szkolnym, we fragmentach lub w całości do samodzielnego lub wspólnego czytania/słuchania):**

Miron Białoszewski, *Pamiętnik z powstania warszawskiego*;
Arkady Fiedler, *Dywizjon 303*;
Henryk Sienkiewicz, *Krzyżacy*;
Melchior Wańkowicz, *Monte Cassino*;
Karolina Lanckorońska, *Wspomnienia wojenne 22 IX 1939–5 IV 1945*;
Barbara Kosmowska, *Pozłacana rybka*;
Jan Paweł II, *Przekroczyć próg nadziei*

lub inne utwory literackie i teksty kultury wybrane przez nauczyciela, w tym wiersze poetów współczesnych i reportaże.

Kręgi tematyczne:

1) ja i moi bliscy:

- dane osobowe (imię, nazwisko, wiek, adres, data i miejsce urodzenia, wykształcenie),
- wygląd zewnętrzny i cechy charakteru, talenty i zdolności,
- zainteresowania, hobby, pasje,
- uczucia, emocje, marzenia, świat wyobraźni, plany,
- zawody i umiejętności, praca,
- rodzina i relacje rodzinne, stopnie pokrewieństwa,
- przyjaciele, koledzy, znajomi, życie towarzyskie,
- konflikty i problemy (w tym problemy etyczne);

2) dom i otoczenie:

- dom (pomieszczenia, wyposażenie) i otoczenie,
- otoczenie domu (ogród, ulica),
- najbliższa okolica, miejsce zamieszkania i okolice,
- atrakcje w miejscu zamieszkania i okolicy,
- urzędy i instytucje;

3) życie codzienne:

- kalendarz (miesiące, dni tygodnia, godziny, pory dnia, plan dnia, tygodnia, miesiąca, lata, wieki),
- codzienne czynności i obowiązki (domowe, szkolne, koleżeńskie),
- moja klasa i szkoła, system edukacji,
- sposoby spędzania wolnego czasu (np. kino, teatr, park rozrywki),
- żywienie (artykuły spożywcze, posiłki i potrawy, ich przygotowanie, lokale gastronomiczne, sposoby odżywiania się),
- zakupy (sklepy, towary, miary i wagi, pieniądze),
- usługi (np. poczta, fryzjer, punkty naprawy),
- ubranie, moda i styl;

4) zdrowie i sport:

- budowa człowieka, części ciała,
- higiena osobista,
- choroby i leczenie, wypadki,
- uzależnienia,
- zdrowy styl życia, dieta, zdrowa żywność,
- dyscypliny i wydarzenia sportowe,
- sprzęt i obiekty sportowe;

5) podróże i turystyka:

- planowanie wypoczynku i podróży, wakacje,
- znane miejsca, obiekty, zabytki,
- informacja turystyczna, baza turystyczna,
- środki transportu;

6) środowisko naturalne:

- klimat, pogoda, pory roku,
- świat roślin i zwierząt,
- krajobraz,
- ochrona przyrody, ekologia,
- katastrofy naturalne,
- przestrzeń kosmiczna;

7) technika, media:

- odkrycia i wynalazki, rozwój techniki i informatyki,
- urządzenia techniczne, motoryzacja i telekomunikacja,
- radio, telewizja, prasa, Internet;

8) wiedza o Polsce:

- twórcy kultury i ich dzieła,
- święta, tradycje i zwyczaje, rocznice,
- polonica w kraju zamieszkania;

9) język nauki:

- terminy z zakresu wiedzy o języku,
- terminy z zakresu wiedzy o literaturze,
- terminy historyczne i geograficzne.

Tabela diagnostyczna poziomu znajomości języka

Kompetencje językowe (5–9 lat)			
Kompetencje	A – poziom podstawowy	B – poziom średni (średnio zaawansowany)	C – poziom zaawansowany
1	2	3	4
Słuchanie	Uczeń: – rozróżnia większość głosek istotnych dla języka polskiego, – rozumie proste polecenia, – rozumie proste wypowiedzi monologowe i dialogowe, o ile otrzymuje dodatkowe wyjaśnienia, – rozumie proste teksty literackie wspierane obrazkami, gestami, rekwizytami i inne teksty kultury, o ile otrzymuje dodatkowe wyjaśnienia	Uczeń: – rozróżnia głoski współczesnej polszczyzny z wyjątkiem najtrudniejszych, – rozumie złożone polecenia, – rozumie proste wypowiedzi monologowe i dialogowe bez dodatkowych wyjaśnień, – rozumie proste teksty literackie (zwłaszcza pisane współczesną polszczyzną), wspierane obrazkami, gestami, rekwizytami i inne teksty kultury	Uczeń: – rozróżnia wszystkie głoski współczesnej polszczyzny, – rozumie rozbudowane polecenia, – rozumie złożone wypowiedzi monologowe i dialogowe, – rozumie teksty literackie (zwłaszcza pisane współczesną polszczyzną) i inne teksty kultury
Mówienie	– wymawia poznane słowa w sposób na ogół zrozumiały, – tworzy, z pomocą nauczyciela, krótką wypowiedź składającą się z prostych zdań, – porozumiewa się w prostych sytuacjach komunikacyjnych, – stosuje podstawowe formuły grzecznościowe, – odtwarza z pamięci rymowanki i inne krótkie, proste teksty	– wymawia poznane słowa w sposób zrozumiały, – skutecznie porozumiewa się w codziennych sytuacjach, stosując właściwe formy komunikowania się, – uczestniczy w rozmowie, wyraża w prosty sposób własne zdanie, – formułuje kilkudzaniową wypowiedź, opowiada o własnych doświadczeniach, opisuje ludzi, przedmioty, miejsca i sytuacje, – formułuje życzenia i zaproszenie, – opowiada w prosty sposób akcję utworu oraz opisuje bohaterów i relacje między nimi, a także świat przedstawiony tekstów kultury, – stosuje formuły grzecznościowe, – recytuje wiersze	– poprawnie wymawia słowa i zwroty, – wypowiada się płynnie, – opisuje, opowiada, charakteryzuje postać literacką, – uczestniczy w rozmowie i w prostej dyskusji, – stosuje formuły grzecznościowe, – recytuje wiersze, stosując pauzę i intonację
Czytanie	– zna wszystkie litery i odpowiadające im głoski, – dzieli wyraz na sylaby, – czyta na głos i cicho proste, krótkie teksty, – rozumie proste i krótkie teksty użytkowe, – rozumie proste i krótkie utwory literackie, wspierane materiałem ilustracyjnym, i inne teksty kultury, – korzysta z obrazkowych słowników i encyklopedii	– czyta na głos, prawidłowo akcentując wyrazy, – rozumie krótkie teksty użytkowe, – rozpoznaje formy użytkowe, np. życzenia, zaproszenie, ogłoszenie, list, prostą instrukcję, – rozumie krótkie utwory literackie i inne teksty kultury, – w tekście literackim zaznacza wybrane fragmenty, określa czas i miejsce akcji, wskazuje głównych bohaterów, – wyszukuje w tekście potrzebne informacje, – korzysta z obrazkowych słowników i encyklopedii	– czyta na głos, poprawnie i wyraziście krótki i prosty tekst (także nieznany), – rozumie utwory literackie i inne teksty kultury, – określa podstawowe elementy świata przedstawionego w utworze literackim lub innym tekście kultury, – rozumie podstawowe oraz przenośne znaczenie wyrazów w tekście, – korzysta ze słowników i encyklopedii

1	2	3	4
Pisanie	– pisze wszystkie małe i wielkie litery, dostrzega różnicę między literą i głoską, – przepisuje wyrazy i proste zdania, – pisze z pamięci (pojedyncze wyrazy) i ze słuchu (proste zdania), po omówieniu pisowni z nauczycielem, – tworzy, z pomocą nauczyciela, krótką wypowiedź składającą się z prostych zdań (opis, pozdrowienia, życzenia), – pisze według wzoru krótki tekst o sobie, – stosuje podstawowe formuły grzecznościowe, – dba o poprawność graficzną polskich liter	– przepisuje krótkie teksty, – pisze z pamięci (kilka wyrazów) i ze słuchu (proste, krótkie teksty), – z pomocą nauczyciela tworzy krótką wypowiedź (opis, list prywatny, życzenia, zaproszenie), – pisze według wzoru proste teksty na znane mu tematy (np. związane z jego zainteresowaniami), – pisze proste teksty związane z poznanymi utworami literackimi i innymi tekstami kultury, – stosuje podstawowe formuły grzecznościowe, – na ogół pisze poprawnie ortograficznie i stosuje podstawową interpunkcję	– pisze z pamięci (pojedyncze zdania) i ze słuchu (krótkie teksty), – tworzy krótką wypowiedź (dialog, opowiadanie, przepis), – tworzy wypowiedź na znane mu tematy (np. związane z jego zainteresowaniami), – tworzy wypowiedź związaną z poznanymi utworami literackimi i innymi tekstami kultury, – stosuje podstawowe formuły grzecznościowe, – zna i na ogół stosuje zasady ortografii i interpunkcji

Kompetencje językowe (10–13 lat)			
Kompetencje	A – poziom podstawowy	B – poziom średni (średnio zaawansowany)	C – poziom zaawansowany
1	2	3	4
Słuchanie	Uczeń: – rozróżnia większość głosek języka polskiego (z wyjątkiem najtrudniejszych), – rozumie polecenia oraz proste wypowiedzi monologowe i dialogowe, – rozumie proste, współczesne utwory literackie wspierane ilustracjami, gestami, rekwizytami i inne teksty kultury, – rozumie proste wypowiedzi o charakterze informacyjnym i użytkowym	Uczeń: – rozróżnia większość głosek języka polskiego, – rozumie złożone polecenia, proste instrukcje oraz wypowiedzi monologowe i dialogowe, w tym nadawane za pomocą środków audiowizualnych, – rozumie utwory literackie (zwłaszcza pisane współczesną polszczyzną) i inne teksty kultury, – rozumie wypowiedzi o charakterze informacyjnym i użytkowym	Uczeń: – rozróżnia wszystkie głoski języka polskiego, – rozumie złożone polecenia, proste instrukcje oraz wypowiedzi monologowe i dialogowe, włącznie z wypowiedziami w dyskusjach, – rozumie utwory literackie (z różnych epok) i inne teksty kultury, – rozumie rozbudowane wypowiedzi o charakterze informacyjnym i użytkowym
Mówienie	– wymawia poznane słowa w sposób na ogół zrozumiały, – tworzy samodzielnie na ogół poprawną kilkuzdaniową wypowiedź, – porozumiewa się w typowych sytuacjach komunikacyjnych, – stosuje podstawowe formuły grzecznościowe, – odtwarza z pamięci proste teksty	– mówi w sposób na ogół zrozumiały, stosując akcent zdaniowy, – spontanicznie i w miarę płynnie porozumiewa się w codziennych sytuacjach, stosując właściwe formy komunikowania się, – opowiada o własnych doświadczeniach, opisuje ludzi, przedmioty, miejsca i sytuacje, – formułuje życzenia, gratulacje, zaproszenie, – formułuje w miarę spójną wypowiedź na znane mu tematy (np. związane z jego zainteresowaniami) oraz poznanymi utworami literackimi i innymi tekstami kultury,	– poprawnie wymawia słowa i zdania, – wypowiada się płynnie i logicznie, – opisuje, opowiada, charakteryzuje postać literacką, streszcza i relacjonuje zdarzenia, – rozpoczyna dyskusję i uczestniczy w dyskusji nad poznanymi tekstami kultury, – stosuje zróżnicowane formuły grzecznościowe, – recytuje utwory literackie, stosując właściwą modulację głosową

1	2	3	4
		– opowiada akcję utworu, opisuje bohaterów i relacje między nimi, a także świat przedstawiony tekstów kultury, w tym nazywa swoje reakcje czytelnicze i wyraża swój stosunek do postaci, – uczestniczy w rozmowie, wyraża własne zdanie i uzasadnia je, – stosuje zróżnicowane formuły grzecznościowe, – recytuje utwory literackie, dbając o prawidłowe akcentowanie i intonację	
Czytanie	– zna wszystkie litery i odpowiadające im głoski języka polskiego, – czyta na głos i cicho proste teksty literackie i nieliterackie, – rozumie proste teksty informacyjne i użytkowe, – rozumie proste utwory literackie oraz inne teksty kultury, – wskazuje w tekście najważniejsze informacje, – korzysta ze słowników dwujęzycznych i encyklopedii	– czyta na głos, prawidłowo akcentując wyrazy, i stosuje akcent zdaniowy, – rozumie dłuższe teksty informacyjne oraz użytkowe, – rozróżnia teksty informacyjne i argumentacyjne, – odróżnia zdania informujące o faktach od zdań wyrażających opinię, – rozumie dłuższe utwory literackie oraz inne teksty kultury, – rozpoznaje wpisane go w tekst literacki nadawcę i odbiorcę, – rozpoznaje wybrane elementy świata przedstawionego w tekście literackim, – korzysta ze szkolnych słowników oraz innych źródeł informacji, – rozróżnia oficjalną i nieoficjalną odmianę języka	– czyta na głos, prawidłowo akcentując wyrazy, i zachowuje intonację zdania, – czyta z pomocą nauczyciela wybrane utwory literackie (z różnych epok), – rozumie utwory literackie, informacyjne, użytkowe oraz inne teksty kultury, – odróżnia język literacki od nieliterackiego, – wyodrębnia wszystkie elementy świata przedstawionego w tekście literackim, – korzysta z informacji zawartych w encyklopediach oraz słownikach jednojęzycznych i dwujęzycznych
Pisanie	– poprawnie zapisuje wszystkie litery polskiego alfabetu, – przepisuje wyrazy i proste zdania, – pisze z pamięci i ze słuchu wyrazy i proste zdania, – zapisuje proste informacje o sobie, – pisze według wzoru proste teksty na znane mu tematy (np. związane z jego zainteresowaniami), – tworzy krótką, na ogół poprawną, kilkuzdaniową wypowiedź składającą się z prostych zdań (opis, dialog, pozdrowienia, życzenia), – stosuje podstawowe formuły grzecznościowe, – na ogół pisze poprawnie ortograficznie i stosuje poprawną interpunkcję	– zapisuje dyktowane teksty, – opisuje wydarzenia, swoje przeżycia i doświadczenia, – tworzy wypowiedź związaną z poznanymi utworami literackimi i innymi tekstami kultury oraz na znane mu tematy (np. o jego zainteresowaniach), – tworzy proste wypowiedzi pisemne w wybranych formach gatunkowych (opis, charakterystyka, opowiadanie, dialog, list prywatny, kartka z dziennika, ogłoszenie, zaproszenie, życzenia, notatka), – sporządza plan wypowiedzi, – stosuje formuły grzecznościowe, – pisze poprawnie pod względem ortograficznym i interpunkcyjnym	– sporządza notatkę z tekstu czytanego, – swobodnie tworzy wypowiedzi pisemne w poznanych formach gatunkowych, stosując urozmaicone słownictwo, – stosuje w wypowiedzi pisemnej odpowiednią kompozycję i układ graficzny, – posługuje się oficjalną i nieoficjalną odmianą języka, – pisze poprawnie pod względem ortograficznym i interpunkcyjnym

Kompetencje językowe (od 14 lat)			
Kompetencje	A – poziom podstawowy	B – poziom średni (średnio zaawansowany)	C – poziom zaawansowany
1	2	3	4
Słuchanie	Uczeń: – rozróżnia większość głosek języka polskiego, – rozumie polecenia i proste wypowiedzi monologowe i dialogowe, w tym nadawane za pomocą środków audiowizualnych, – rozumie proste utwory literackie (zwłaszcza pisane współczesną polszczyzną) i inne teksty kultury, – rozumie proste wypowiedzi informacyjne i użytkowe, – rozpoznaje intencję wypowiedzi (np. aprobatę, dezaprobatę) wspomaganą intonacją lub gestem	Uczeń: – rozróżnia głoski języka polskiego z wyjątkiem najtrudniejszych, – rozumie wypowiedzi monologowe i dialogowe, w tym nadawane za pomocą środków audiowizualnych, – rozumie utwory literackie i inne teksty kultury, – rozumie wypowiedzi informacyjne i użytkowe oraz odróżnia informacje o faktach od opinii, – rozumie intencję wypowiedzi (np. aprobatę, dezaprobatę, prowokację) oraz rozpoznaje środki językowe służące jej wyrażeniu	Uczeń: – rozróżnia wszystkie głoski języka polskiego, – rozumie wypowiedzi o złożonej strukturze, w tym nadawane za pomocą środków audiowizualnych, i odbiera zawarte w nich informacje zarówno jawne, jak i ukryte, – rozumie utwory literackie (z różnych epok) i inne teksty kultury, – rozumie wypowiedzi o charakterze popularnonaukowym i publicystycznym, – rozumie jawną i ukrytą intencję wypowiedzi (sugestię i manipulację językową oraz ironię), – rozpoznaje środki językowe pełniące różne funkcje stylistyczne
Mówienie	– wymawia poznane słowa w sposób na ogół zrozumiały, – tworzy samodzielnie na ogół poprawną kilkuzdaniową wypowiedź, – porozumiewa się w typowych sytuacjach komunikacyjnych, – w prosty sposób wypowiada się (opisuje swoje reakcje) na temat poznanych tekstów kultury, – stosuje formuły grzecznościowe, – odtwarza teksty z pamięci	– mówi w sposób na ogół zrozumiały i stosuje akcent zdaniowy, – swobodnie i spontanicznie porozumiewa się w różnych sytuacjach, stosując właściwe formy komunikowania się, – formułuje spójną wypowiedź na tematy związane z otaczającą rzeczywistością, opowiada o własnych doświadczeniach, opisuje ludzi, przedmioty, miejsca i sytuacje, – streszcza, omawia przeczytane utwory literackie i inne teksty kultury, wskazuje ich temat, problematykę, charakteryzuje postaci, przedstawia przebieg akcji oraz tworzy spójne, dłuższe wypowiedzi na zadany lub wybrany przez siebie temat, – uczestniczy w dyskusji na znany sobie temat, potrafi przedstawić swój punkt widzenia i uzasadnia własne zdanie, – stosuje podstawowe zasady etykiety językowej, dostosowując odmianę i styl języka do sytuacji, w której się wypowiada, – recytuje utwory literackie, dbając o prawidłową intonację	– poprawnie wymawia słowa i zdania, – wypowiada się spontanicznie, płynnie i logicznie, – prezentuje fabułę i charakteryzuje postać mówiącą, wypowiada się precyzyjnie w rozmaitych formach, – w dyskusji, wystąpieniu publicznym formułuje swoje zdanie, uzasadnia je i broni go, podejmuje polemikę, – przestrzega zasad etykiety językowej, dostosowuje sposób wyrażania do stylu właściwego dla danej sytuacji, – recytuje utwory literackie, interpretując je głosowo

1	2	3	4
Czytanie	– zna wszystkie litery i odpowiadające im głoski, – czyta na głos i cicho proste teksty literackie i nieliterackie, – rozumie proste teksty informacyjne i użytkowe, – rozumie proste utwory literackie oraz inne teksty kultury, – wyodrębnia części składowe całego tekstu i akapitu (wstęp, rozwinięcie, zakończenie), – odróżnia w prostym tekście informacje ważne od drugorzędnych, – korzysta ze słowników i encyklopedii	– czyta na głos, prawidłowo akcentując wyrazy, i stosuje akcent zdaniowy, – rozumie dłuższe teksty informacyjne oraz użytkowe, – rozpoznaje podstawowe funkcje wypowiedzi, – wyszukuje informacje według wskazanego kryterium i porządkuje je, – rozumie dłuższe utwory literackie oraz inne teksty kultury, – wskazuje i charakteryzuje podstawowe kategorie świata przedstawionego, – rozpoznaje jawną i ukrytą intencję wypowiedzi (np. aprobatę, dezaprobatę, sugestię), – dostrzega w wypowiedzi ewentualne przejawy manipulacji, – w tekście argumentacyjnym wskazuje tezę, argumenty, przykłady i wnioski	– rozumie utwory literackie i inne teksty kultury, a w ich interpretacji uwzględnia różne konteksty, – identyfikuje elementy konstrukcyjne struktury tekstu literackiego i dostrzega relacje między nimi, – odczytuje sens całego tekstu i wydzielonych fragmentów oraz ich funkcję na tle całości, – rozpoznaje jawną i ukrytą intencję wypowiedzi, ironię i manipulację językową, – czyta wybrane utwory literackie (z różnych epok), – korzysta z rozmaitych źródeł informacji
Pisanie	– poprawnie zapisuje wszystkie litery polskiego alfabetu, przepisuje wyrazy i proste zdania, – pisze z pamięci i ze słuchu wyrazy i proste zdania, – zapisuje proste informacje o sobie, – w prosty sposób nazywa swoje emocje i opisuje swoje doświadczenia, – tworzy proste, kilkuzdaniowe wypowiedzi (opis, dialog, pozdrowienia, życzenia, list prywatny, krótka wiadomość), – tworzy kilkuzdaniową, na ogół poprawną, wypowiedź na znane mu tematy (np. związane z jego zainteresowaniami lub doświadczeniami), – w prosty sposób wypowiada się (opisuje swoje reakcje) na temat poznanych tekstów kultury, – stosuje formuły grzecznościowe, – na ogół pisze poprawnie pod względem ortograficznym i interpunkcyjnym, posługując się słownikiem ortograficznym	– zapisuje dyktowane teksty, – tworzy podstawowe formy użytkowe (list oficjalny, podanie, życiorys), – opowiada o rzeczywistych lub fikcyjnych zdarzeniach i doświadczeniach oraz opisuje uczucia, – tworzy wypowiedzi pisemne w poznanych formach gatunkowych, stosując urozmaicone słownictwo, – tworzy spójną pod względem logicznym i składniowym wypowiedź na zadany temat, – przedstawia własną opinię na temat poznanych tekstów kultury i uzasadnia ją, – posługuje się oficjalną i nieoficjalną odmianą języka, – stosuje formuły grzecznościowe, – pisze poprawnie pod względem ortograficznym i interpunkcyjnym, posługując się słownikiem ortograficznym	– sporządza notatkę z tekstu słuchanego i czytanego, – tworzy formy użytkowe (list oficjalny, podanie, życiorys, CV, list motywacyjny), – przedstawia (opracowuje w pełni) dowolnie wybrany temat, zwracając uwagę na strukturę wypowiedzi, – wypowiada się w różnych formach gatunkowych (list prywatny, dziennik, streszczenie, w tym streszczenie tekstu argumentacyjnego, sprawozdanie, rozprawka), stosując urozmaicone słownictwo, – analizuje i interpretuje wskazane utwory literackie oraz inne teksty kultury, – stosuje formuły grzecznościowe odpowiednie do sytuacji, – stosuje obowiązujące normy poprawnościowe, posługując się słownikami, – redaguje i edytuje własny tekst

Kręgi tematyczne		
5–9 lat	10–13 lat	od 14 lat
1	2	3
Ja i moi bliscy: – podstawowe informacje o sobie (imię, nazwisko, wiek, miejsce zamieszkania); – wygląd zewnętrzny; – umiejętności i zainteresowania; – emocje, marzenia, świat wyobraźni; – najbliższa rodzina; – przyjaciele, koledzy	Ja i moi bliscy: – dane osobowe (imię, nazwisko, wiek, adres, data i miejsce urodzenia); – wygląd zewnętrzny i cechy charakteru; – zainteresowania, hobby; – uczucia, emocje, marzenia, świat wyobraźni; – zawody i umiejętności; – rodzina i relacje rodzinne; – przyjaciele, koledzy, znajomi	Ja i moi bliscy: – dane osobowe (imię, nazwisko, wiek, adres, data i miejsce urodzenia, wykształcenie); – wygląd zewnętrzny, cechy charakteru, talenty i zdolności; – zainteresowania, hobby, pasje; – uczucia, emocje, marzenia, plany; – praca i kariera; – rodzina, relacje rodzinne i stopnie pokrewieństwa; – życie towarzyskie; – konflikty i problemy (w tym problemy etyczne)
Dom i otoczenie: – dom (pomieszczenia, meble); – zabawki; – podwórko, plac zabaw; – ciekawe miejsca	Dom i otoczenie: – dom (pomieszczenia, wyposażenie); – otoczenie domu (ogród, ulica); – najbliższa okolica; – atrakcje w miejscu zamieszkania	Dom i otoczenie: – dom i otoczenie domu; – miejsce zamieszkania i okolice; – urzędy i instytucje; – atrakcje w miejscu zamieszkania i okolicy
Życie codzienne: – kalendarz (miesiące, dni tygodnia, godziny, pory dnia); – podstawowe czynności dnia codziennego; – moja klasa i obowiązki szkolne; – gry, zabawy, kola zainteresowań; – żywienie (artykuły spożywcze, posiłki i potrawy); – zakupy (kupowanie, sprzedawanie, cyfry i liczby); – usługi (np. biblioteka); – ubranie (części garderoby)	Życie codzienne: – kalendarz (miesiące, dni tygodnia, godziny, pory dnia, plan dnia/tygodnia/miesiąca); – codzienne czynności i obowiązki; – moja klasa i szkoła; – rozrywki (np. kino, park rozrywki); – żywienie (artykuły spożywcze, posiłki i potrawy, ich przygotowanie, sposoby odżywiania się); – zakupy (sklepy, towary, miary i wagi, pieniądze); – usługi (np. poczta, fryzjer); – ubranie i moda	Życie codzienne: – kalendarz (miesiące, dni tygodnia, godziny, pory dnia, lata, wieki, plan dnia/tygodnia/miesiąca); – codzienne czynności i obowiązki (domowe, szkolne, koleżeńskie); – klasa, szkoła, system edukacji; – sposoby spędzania wolnego czasu (np. kino, teatr, klub); – żywienie (artykuły spożywcze, posiłki i potrawy, lokale gastronomiczne, sposoby odżywiania się); – zakupy (sklepy, towary, miary i wagi, pieniądze, reklama, reklamacja); – usługi (np. bank, punkty naprawy); – ubranie, moda i styl
Zdrowie i sport: – najważniejsze części ciała; – czystość i schludność; – samopoczucie; – umiejętności sportowe	Zdrowie i sport: – części ciała; – higiena osobista; – choroby i leczenie; – zdrowa żywność; – dyscypliny i wydarzenia sportowe; – sprzęt i obiekty sportowe	Zdrowie i sport: – budowa człowieka; – higiena osobista; – choroby i leczenie, wypadki; – uzależnienia; – zdrowy styl życia, dieta; – dyscypliny i wydarzenia sportowe; – sprzęt i obiekty sportowe
Podróże i turystyka: – wakacje; – ciekawostki turystyczne; – komunikacja lokalna	Podróże i turystyka: – wakacje, wypoczynek; – znane miejsca, obiekty; – informacja turystyczna; – środki transportu	Podróże i turystyka: – planowanie wypoczynku i podróży; – znane miejsca i zabytki; – informacja turystyczna; – baza turystyczna; – transport

1	2	3
Środowisko naturalne: – pogoda, pory roku; – rośliny i zwierzęta	Środowisko naturalne: – klimat, pogoda, pory roku; – rośliny i zwierzęta; – ochrona przyrody	Środowisko naturalne: – klimat, pogoda, pory roku; – świat roślin i zwierząt; – krajobraz; – ekologia; – katastrofy naturalne; – przestrzeń kosmiczna
Technika, media: – domowe urządzenia techniczne; – telewizja, radio, Internet	Technika, media: – odkrycia i wynalazki; – urządzenia techniczne; – radio, telewizja, prasa, Internet	Technika, media: – rozwój techniki i informatyki; – motoryzacja i telekomunikacja; – radio, telewizja, prasa, Internet
Wiedza o Polsce: – symbole narodowe; – znani Polacy; – święta i zwyczaje; – polonica w miejscu zamieszkania	Wiedza o Polsce: – wybitni twórcy kultury i ich dzieła; – święta, tradycje i zwyczaje; – polonica w miejscu zamieszkania	Wiedza o Polsce: – twórcy kultury i ich dzieła; – święta, tradycje i zwyczaje, rocznice; – polonica w miejscu zamieszkania i okolicy
Język nauki: – podstawowe terminy z zakresu wiedzy o języku; – podstawowe terminy z zakresu wiedzy o literaturze; – podstawowe terminy historyczne i geograficzne	Język nauki: – podstawowe terminy z zakresu wiedzy o języku; – podstawowe terminy z zakresu wiedzy o literaturze; – podstawowe terminy historyczne i geograficzne	Język nauki: – podstawowe terminy z zakresu wiedzy o języku; – podstawowe terminy z zakresu wiedzy o literaturze; – podstawowe terminy historyczne i geograficzne

WIEDZA O POLSCE (elementy historii, geografii, kultury)

Klasy IV–VIII szkoły podstawowej

Cele kształcenia — wymagania ogólne z historii i kultury

Uczeń zdobywa podstawowe wiadomości na temat historii Polski od X do XXI wieku, które pozwolą mu lepiej poznać kraj jego pochodzenia oraz dostrzec związki teraźniejszości z przeszłością. Zdobycie podstawowych informacji o kulturze i społeczeństwie, a także geografii Polski. Zdobyta wiedza pozwoli mu na identyfikację z kulturą i tradycją polską. Rozbudza swoje zainteresowania dziejami Polski, stawia pytania dotyczące przyczyn i skutków analizowanych wydarzeń historycznych i współczesnych; posługuje się zdobytymi pojęciami, przedstawiając własne stanowisko i próbując je uzasadnić.

Cele wychowawcze i rozwojowe:

- 1) poznanie ważnych wydarzeń z dziejów narodu polskiego, zwłaszcza przez dokonania wybitnych postaci historycznych; zapoznanie z symbolami narodowymi, państwowymi i religijnymi; wyjaśnienie ich znaczenia oraz kształtowanie szacunku wobec nich;
- 2) rozbudzanie poczucia miłości do Ojczyzny poprzez szacunek i przywiązanie do tradycji i historii własnego narodu oraz jego osiągnięć, kultury oraz języka ojczystego;
- 3) kształtowanie więzi z krajem ojczystym, świadomości obywatelskiej, postawy szacunku i odpowiedzialności za własne państwo, utrwalanie poczucia godności i dumy narodowej;
- 4) budowanie szacunku dla innych ludzi oraz dokonań innych narodów;

- 5) rozbudzanie zainteresowań własną przeszłością, swojej rodziny oraz historią lokalną i regionalną;
- 6) kształtowanie zrozumienia dla takich wartości jak: prawda, dobro, sprawiedliwość, piękno oraz rozwijanie wrażliwości moralnej i estetycznej;
- 7) rozwijanie wyobraźni historycznej;
- 8) kształtowanie zdolności humanistycznych, sprawności językowej, umiejętności samodzielnego poszukiwania wiedzy i korzystania z różnorodnych źródeł informacji, formułowania i wypowiadania własnych opinii.

Cele kształcenia – wymagania ogólne

1. Chronologia historyczna.

Uczeń odróżnia przeszłość, teraźniejszość i przyszłość; posługuje się podstawowymi określeniami czasu historycznego: epoka, okres p.n.e., okres n.e., tysiąclecie, wiek, rok; oblicza upływ czasu między wydarzeniami historycznymi; umieszcza procesy, zjawiska i fakty historyczne w czasie oraz porządkuje je i ustala związki przyczynowe i skutkowe; dostrzega zmiany w życiu politycznym i społecznym oraz ciągłość w rozwoju kulturowym.

2. Analiza i interpretacja historyczna.

Uczeń krytycznie analizuje informacje uzyskane z różnych źródeł (w tym kartograficznych) próbując samodzielnie wyciągnąć z nich wnioski; lokalizuje w przestrzeni procesy, zjawiska i fakty historyczne; rozróżnia w narracji historycznej warstwę informacyjną, wyjaśniającą i oceniającą; rozumie i potrafi objaśnić związki przyczynowo-skutkowe analizowanych zjawisk i procesów historycznych; dostrzega potrzebę poznawania przeszłości dla rozumienia procesów zachodzących we współczesności.

3. Tworzenie narracji historycznej.

Uczeń tworzy narrację historyczną, wykorzystując zdobyte informacje źródłowe; posługuje się pojęciami historycznymi i potrafi wyjaśnić ich znaczenie; przedstawia argumenty uzasadniające własne stanowisko w odniesieniu do procesów i postaci historycznych; tworzy krótkie i długie wypowiedzi: plan, notatkę, rozprawkę, prezentację.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

1. Elementy historii rodzinnej.

Uczeń:

- 1) zbiera informacje na temat historii swojej rodziny, gromadzi i opowiada o pamiątkach rodzinnej przeszłości;
- 2) zna i kultywuje tradycje rodzinne;
- 3) poznaje historię i tradycje ziemi przodków i ludzi dla niej szczególnie zasłużonych;
- 4) zna lokalne zabytki i opisuje ich dzieje.

2. Ojczyzna – najważniejsze elementy polskiego dziedzictwa kulturowego.**Uczeń:**

- 1) zna symbole narodowe (barwy, godło, hymn narodowy), najważniejsze święta narodowe i państwowe, potrafi wytłumaczyć ich znaczenie;
- 2) zna legendy o początkach państwa polskiego;
- 3) wiąże najważniejsze zabytki i symbole kultury polskiej z właściwymi regionami;
- 4) wskazuje na mapie i opisuje główne regiony Polski;
- 5) wymienia miejsca największych skupisk Polaków na świecie.

3. Postacie i wydarzenia o doniosłym znaczeniu dla kształtowania polskiej tożsamości kulturowej.**Uczeń sytuuje w czasie i opowiada o:**

- 1) księciu Mieszku i czeskiej Dobrawie oraz chrzcie Polski;
- 2) Bolesławie Chrobrym, pierwszym królu i zjeździe w Gnieźnie;
- 3) Kazimierzu Wielkim, ostatnim z Piastów;
- 4) królowej Jadwidze, Władysławie Jagielle i unii polsko-litewskiej;
- 5) Zawiszy Czarnym i grunwaldzkim zwycięstwem;
- 6) Mikołaju Koperniku i krakowskich żakach;
- 7) przeorze Augustynie Kordeckim, hetmanie Stefanie Czarnieckim i „potopie szwedzkim”;
- 8) Janie III Sobieskim i bitwie pod Wiedniem;
- 9) Tadeuszu Kościuszcze i kosynierach spod Racławic;
- 10) Janie Henryku Dąbrowskim i Józefie Wybickim oraz polskim hymnem;
- 11) Piotrze Wysockim i powstaniu listopadowym;
- 12) Romualdzie Traugutcie i powstańczym państwie;
- 13) Marii Skłodowskiej-Curie – laureatce Nagrody Nobla;
- 14) Józefie Piłsudskim i jego żołnierzach;
- 15) Eugeniuszu Kwiatkowskiemu i budowie Gdyni;
- 16) Januszu Korczaku i prawach dziecka;
- 17) Irenie Sendlerowej i ratowaniu dzieci w czasie II wojny światowej;
- 18) „Zośce”, „Alku”, „Rudym” i Szarych Szeregach oraz powstaniu warszawskim;
- 19) Danucie Siedzikównie „Ince” i żołnierzach niezłomnych;
- 20) papieżu Janie Pawle II;
- 21) „Solidarności” i jej bohaterach.

Treści dodatkowe, nieobowiązkowe, do wyboru przez nauczyciela lub ucznia.**Uczeń sytuuje w czasie i opowiada o:**

- 1) Piastach, plemionach słowiańskich i ich warunkach życia na terenie dzisiejszej Polski, rodzie Piastów (legendy związane z rodem);
- 2) Chrzcie Polski, chrystianizacji i przemianach kulturowych na ziemiach polskich, misji św. Wojciecha;
- 3) wojnach z Niemcami, obronie kraju, wojach, obronie Głogowa;
- 4) zakonach w Polsce, rozwoju piśmiennictwa i rolnictwa;
- 5) zamkach i rycerzach – znaczeniu, uzbrojeniu, obyczajach;
- 6) złotym wieku kultury polskiej, osiągnięciach architektury i sztuki – Wawelu;
- 7) Gdańsku (miasto, port, rozwój handlu zbożem), Polsce jako spichlerzu Europy;

- 8) Zygmuncie III Wazie, Warszawie – stolicy Polski;
- 9) obiadach czwartkowych króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, rozkwicie kultury za ostatniego króla;
- 10) strajku dzieci we Wrześni, udrękach niewoli, germanizacji, rusyfikacji;
- 11) Bitwie Warszawskiej, ocaleniu Polski przed najazdem bolszewickim;
- 12) powstaniu warszawskim, walce o niezależność Polski.

4. Polska w okresie wczesnopiastowskim (X wiek–pierwsza połowa XII wieku).

Uczeń:

- 1) sytuuje w czasie i przestrzeni państwo pierwszych Piastów oraz przedstawia jego genezę;
- 2) wyjaśnia okoliczności przyjęcia chrztu przez Piastów oraz następstwa kulturowe, społeczne i polityczne chrystianizacji Polski;
- 3) charakteryzuje rozwój i kryzys monarchii Bolesława Chrobrego i Mieszka II;
- 4) opisuje odbudowę i rozwój państwa Piastów za rządów Kazimierza Odnowiciela i Bolesława Śmiałego;
- 5) przedstawia dokonania Bolesława Krzywoustego; opisuje konflikt z Niemcami;
- 6) opisuje społeczeństwo Polski pierwszych Piastów i wskazuje charakterystyczne cechy monarchii patrymonialnej.

5. Polska w okresie rozbicia dzielnicowego (druga połowa XII wieku–XIII wiek).

Uczeń:

- 1) umieszcza w czasie i przestrzeni Polskę okresu rozbicia dzielnicowego;
- 2) opisuje przyczyny oraz skutki rozbicia dzielnicowego;
- 3) porządkuje i umieszcza w czasie najważniejsze wydarzenia związane z relacjami polsko-krzyżackimi oraz zagrożeniem najazdami tatarskimi w okresie rozbicia dzielnicowego;
- 4) opisuje przemiany społeczne i gospodarcze, z uwzględnieniem ruchu osadniczego na prawie magdeburskim;
- 5) charakteryzuje proces zjednoczenia państwa polskiego na przełomie XIII i XIV wieku, wskazując na rolę władców piastowskich (ze szczególnym uwzględnieniem roli Władysława Łokietka) oraz Kościoła (z uwzględnieniem roli Jakuba Świnki).

6. Polska w XIV i XV wieku.

Uczeń:

- 1) opisuje rozwój terytorialny państwa polskiego w XIV i XV wieku;
- 2) przedstawia dokonania Kazimierza Wielkiego w dziedzinie polityki wewnętrznej (system obronny, urbanizacja kraju, prawo, nauka) oraz w polityce zagranicznej;
- 3) wyjaśnia przyczyny i ocenia następstwa unii Polski z Litwą;
- 4) charakteryzuje dokonania w dziedzinie polityki wewnętrznej i zagranicznej Jagiellonów w XV wieku;
- 5) opisuje związki Polski z Węgrami w XIV i XV wieku;
- 6) porządkuje i umieszcza w czasie najważniejsze wydarzenia związane z relacjami polsko-krzyżackimi w XIV i XV wieku;
- 7) charakteryzuje rozwój monarchii stanowej i uprawnień stanu szlacheckiego (do konstytucji *nihil novi*).

7. Polska i Litwa w czasach ostatnich Jagiellonów.**Uczeń:**

- 1) opisuje zmiany terytorialne Polski i Litwy w XVI wieku, w tym terytorium Rzeczypospolitej Obojga Narodów;
- 2) umieszcza w czasie i opisuje najważniejsze wydarzenia w dziedzinie polityki wewnętrznej ostatnich Jagiellonów;
- 3) charakteryzuje politykę zagraniczną ostatnich Jagiellonów, ze szczególnym uwzględnieniem powstania Prus Książęcych;
- 4) przedstawia okoliczności zawarcia unii realnej pomiędzy Polską a Litwą (1569 r.) i jej główne postanowienia;
- 5) charakteryzuje sytuację wyznaniową w państwie polsko-litewskim w XVI wieku, w tym tolerancję wyznaniową;
- 6) wymienia instytucje ustrojowe demokracji szlacheckiej, w tym sejmików i sejmiku walnego, charakteryzuje ich kompetencje;
- 7) opisuje model polskiego życia gospodarczego w XVI wieku, uwzględniając działalność gospodarczą polskiej szlachty i rolę chłopów;
- 8) przedstawia największe osiągnięcia polskiego renesansu i reformacji, uwzględniając twórczość Mikołaja Reja, Jana Kochanowskiego, Andrzeja Frycza Modrzewskiego;
- 9) rozpoznaje obiekty sztuki renesansowej na ziemiach polskich.

8. Początki Rzeczypospolitej Obojga Narodów.**Uczeń:**

- 1) charakteryzuje stosunki wyznaniowe i narodowościowe w Rzeczypospolitej, wyjaśnia główne założenia konfederacji warszawskiej;
- 2) wyjaśnia okoliczności uchwalenia artykułów henrykowskich i przedstawia zasady wolnej elekcji;
- 3) omawia przebieg i rezultaty pierwszych wolnych elekcji;
- 4) opisuje panowanie Stefana Batorego, ze szczególnym uwzględnieniem jego polityki zewnętrznej.

9. Rzeczpospolita Obojga Narodów i jej sąsiedzi w XVII wieku.**Uczeń:**

- 1) wyjaśnia główne przyczyny wojen Rzeczypospolitej z Rosją, Szwecją i Turcją;
- 2) wyjaśnia przyczyny, cele i następstwa powstania Bohdana Chmielnickiego na Ukrainie;
- 3) ustala zakres chronologiczny i zasięg terytorialny potopu szwedzkiego, ocenia rolę obrony Częstochowy i wojny szarpanej Stefana Czarnieckiego;
- 4) sytuuje w czasie, lokalizuje i omawia najważniejsze bitwy w XVII wieku: pod Kircholmem, Kłuszynem, Chocimiem, Zbarażem, Beresteczkiem, Warszawą, Wiedniem;
- 5) dokonuje oceny następstw politycznych, społecznych i gospodarczych wojen w XVII wieku;
- 6) rozpoznaje charakterystyczne cechy kultury baroku, odwołując się do przykładów architektury i sztuki we własnym regionie.

10. Rzeczpospolita Obojga Narodów w I połowie XVIII wieku.**Uczeń:**

- 1) omawia przyczyny i charakteryzuje przejawy kryzysu państwa w epoce saskiej;

- 2) charakteryzuje projekty reform ustrojowych Stanisława Leszczyńskiego i Stanisława Konarskiego;
- 3) omawia zjawiska świadczące o postępie gospodarczym, rozwoju kultury i oświaty;
- 4) ocenia pozycję międzynarodową Rzeczypospolitej w czasach saskich.

11. Rzeczpospolita w dobie stanisławowskiej.

Uczeń:

- 1) podaje przykłady naprawy państwa za panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego, w tym osiągnięcia Komisji Edukacji Narodowej;
- 2) charakteryzuje cele i przebieg konfederacji barskiej;
- 3) sytuje w czasie obrady Sejmu Wielkiego oraz uchwalenie Konstytucji 3 maja; wymienia reformy Sejmu Wielkiego oraz najważniejsze postanowienia Konstytucji 3 maja;
- 4) wyjaśnia okoliczności zawiązania konfederacji targowickiej i przedstawia jej następstwa;
- 5) rozpoznaje charakterystyczne cechy polskiego oświecenia i charakteryzuje przykłady sztuki okresu klasycyzmu z uwzględnieniem własnego regionu.

12. Walka o utrzymanie niepodległości Polski w ostatnich latach XVIII wieku.

Uczeń:

- 1) sytuje w czasie I, II i III rozbiór Rzeczypospolitej i wskazuje na mapie zmiany terytorialne po każdym rozbiorze;
- 2) przedstawia przyczyny i skutki powstania kościuszkowskiego;
- 3) rozróżnia przyczyny wewnętrzne i zewnętrzne upadku Rzeczypospolitej.

13. Sprawa polska w epoce napoleońskiej.

Uczeń:

- 1) charakteryzuje zmiany polityczne w Europie w okresie napoleońskim i przemiany społeczno-gospodarcze;
- 2) opisuje okoliczności utworzenia Legionów Polskich oraz omawia ich historię;
- 3) opisuje powstanie Księstwa Warszawskiego, jego ustrój i terytorium;
- 4) przedstawia stosunek Napoleona do sprawy polskiej oraz postawę Polaków wobec Napoleona.

14. Ziemie polskie w latach 1815–1848.

Uczeń:

- 1) wskazuje na mapie podział polityczny ziem polskich po kongresie wiedeńskim;
- 2) charakteryzuje okres konstytucyjny Królestwa Polskiego – ustrój (w teorii i praktyce), osiągnięcia w gospodarce, kulturze i edukacji;
- 3) przedstawia przyczyny wybuchu powstania listopadowego, charakter zmagania i następstwa powstania dla Polaków w różnych zaborach;
- 4) omawia położenie Polaków w zaborach pruskim i austriackim, na obszarze ziem zabranych oraz w Rzeczypospolitej Krakowskiej;
- 5) charakteryzuje główne nurty oraz postacie Wielkiej Emigracji i ruch spiskowy w kraju;
- 6) omawia przyczyny i skutki powstania krakowskiego oraz Wiosny Ludów na ziemiach polskich.

15. Powstanie styczniowe.**Uczeń:**

- 1) omawia pośrednie i bezpośrednie przyczyny powstania, w tym „rewolucję moralną” w 1861 i 1862 r.;
- 2) dokonuje charakterystyki działań powstańczych, z uwzględnieniem, jeżeli to możliwe, przebiegu powstania w swoim regionie;
- 3) omawia uwłaszczenie chłopów w zaborze rosyjskim oraz porównuje z uwłaszczeniem w pozostałych zaborach;
- 4) wylicza formy represji popowstaniowych;
- 5) charakteryzuje działalność Polaków w czasie zesłania na Syberii.

16. Ziemie polskie pod zaborami w II połowie XIX i na początku XX wieku.**Uczeń:**

- 1) wyjaśnia cele i opisuje metody działań zaborców wobec mieszkańców ziem dawnej Rzeczypospolitej – rusyfikacja, germanizacja (kulturkampf), autonomia galicyjska;
- 2) rozróżnia postawy społeczeństwa polskiego w stosunku do zaborców – trójlojalizm, praca organiczna, ruch spółdzielczy;
- 3) opisuje formowanie się nowoczesnej świadomości narodowej Polaków;
- 4) omawia narodziny i pierwsze lata istnienia nowoczesnych ruchów politycznych (socjalizm, ruch ludowy, ruch narodowy);
- 5) wyjaśnia społeczne i narodowe aspekty rewolucji w latach 1905-1907;
- 6) charakteryzuje spór orientacyjny w latach 1908-1914.

17. Sprawa polska w czasie I wojny światowej.**Uczeń:**

- 1) charakteryzuje stosunek państw zaborczych do sprawy polskiej w przededniu i po wybuchu wojny;
- 2) omawia umiędzynarodowienie sprawy polskiej (akt 5 listopada 1916 r., rola USA i rewolucji rosyjskich, deklaracja z 3 czerwca 1918 r.);
- 3) ocenia polski wysiłek zbrojny, dyplomatyczny, prace państwowotwórcze podczas wojny.

18. Odrodzenie państwa polskiego po I wojnie światowej.**Uczeń:**

- 1) omawia formowanie się centralnego ośrodka władzy państwowej (od październikowej deklaracji Rady Regencyjnej do „Małej Konstytucji”);
- 2) przedstawia proces wykuwania granic: wersalskie decyzje i powstańczy wysiłek (zachód) – federacyjny dylemat a inkorporacyjny rezultat (wschód);
- 3) opisuje wojnę polsko-bolszewicką i jej skutki (pokój ryski).

19. Wznoszenie państwowego gmachu II Rzeczypospolitej.**Uczeń:**

- 1) charakteryzuje skalę i skutki wojennych zniszczeń, zaborowe dziedzictwo;
- 2) charakteryzuje ustrój polityczny Polski na podstawie konstytucji marcowej z 1921 r.;
- 3) ocenia przezwyciężenie spuścizny zaborów (reformy Władysława Grabskiego, powstanie narodowej armii, ujednolicenie systemu szkolnego, unifikację prawa);
- 4) omawia kryzys demokracji parlamentarnej w Polsce – przyczyny, przebieg i skutki przewrotu majowego;

- 5) opisuje polski autorytaryzm – rządy sanacji, zmiany ustrojowe (konstytucja kwietniowa z 1935 r.);
- 6) przedstawia główne kierunki polityki zagranicznej II Rzeczypospolitej (system sojuszy i politykę równowagi).

20. Społeczeństwo i gospodarka II Rzeczypospolitej.

Uczeń:

- 1) charakteryzuje społeczną, narodowościową i wyznaniową strukturę państwa polskiego;
- 2) omawia skutki światowego kryzysu gospodarczego na ziemiach polskich;
- 3) ocenia osiągnięcia gospodarcze II Rzeczypospolitej, a zwłaszcza powstanie Gdyni, magistrali węglowej i Centralnego Okręgu Przemysłowego;
- 4) podaje najważniejsze osiągnięcia kulturalne i naukowe Polski w okresie międzywojennym.

21. Wrzesień 1939 r. Agresja Niemiec (1 września) i Związku Sowieckiego (17 września).

Uczeń:

- 1) charakteryzuje położenie międzynarodowe Polski w przededniu wybuchu II wojny światowej;
- 2) sytuje w czasie etapy wojny obronnej i wskazuje na mapach położenia stron walczących;
- 3) podaje przykłady szczególnego bohaterstwa Polaków (obrona poczty w Gdańsku, walki o Westerplatte, obrona wieży spadochronowej w Katowicach, bitwy pod Mokrą i Wizną, obrona Warszawy, obrona Grodna, bitwa pod Kockiem).

22. Polska pod okupacją niemiecką i sowiecką.

Uczeń:

- 1) porównuje założenia i metody polityki niemieckiej i sowieckiej w okupowanej Polsce;
- 2) wymienia przykłady zbrodni niemieckich i sowieckich (Palmiry, Katyń);
- 3) wyjaśnia przyczyny i rozmiary konfliktu polsko-ukraińskiego (rzeź wołyńska) na Kresach Wschodnich;
- 4) charakteryzuje polityczną i militarną działalność polskiego państwa podziemnego, w tym formy oporu wobec okupantów;
- 5) wyjaśnia przyczyny i opisuje skutki wybuchu powstania warszawskiego oraz ocenia postawę aliantów i Związku Sowieckiego wobec powstania.

23. Sprawa polska w czasie II wojny światowej.

Uczeń:

- 1) przedstawia okoliczności powstania i omawia działalność rządu RP na uchodźstwie;
- 2) umieszcza w czasie i przestrzeni działania polskich formacji na różnych frontach i obszarach toczącej się wojny;
- 3) przedstawia politykę mocarstw wobec sprawy polskiej w czasie II wojny światowej.

24. Początki komunizmu w Polsce.

Uczeń:

- 1) przedstawia okoliczności przejęcia władzy w Polsce przez komunistów (rola ZSRR, referendum ludowe, wybory w 1947 r.);

- 2) charakteryzuje postawy Polaków wobec nowych władz ze szczególnym uwzględnieniem oporu zbrojnego.

25. Stalinizm w Polsce i jego skutki.

Uczeń:

- 1) przedstawia przemiany ustrojowe, gospodarczo-społeczne i kulturowe w okresie stalinizmu;
- 2) charakteryzuje system terroru stalinowskiego w Polsce i ocenia jego skutki;
- 3) wyjaśnia przyczyny i skutki poznańskiego czerwca 1956 r. oraz znaczenie wydarzeń październikowych 1956 r.

26. Polska w latach 1957-1981.

Uczeń:

- 1) opisuje system władzy w latach 60. i 70. w PRL i formy uzależnienia od ZSRR;
- 2) charakteryzuje realia życia społecznego i kulturalnego z uwzględnieniem specyfiki czasów gomulkowskich i gierkowskich;
- 3) przedstawia i sytuje w czasie i przestrzeni różnorodność przyczyn kryzysów społecznych w latach 1968, 1970, 1976 i ich konsekwencje;
- 4) wyjaśnia znaczenie polityczne i społeczne Kościoła katolickiego;
- 5) opisuje narodziny i proces kształtowania się opozycji politycznej w latach 1976-1980;
- 6) przedstawia działalność Jana Pawła II i ocenia jego wpływ na przemiany społeczne i polityczne;
- 7) wyjaśnia przyczyny i następstwa strajków sierpniowych w 1980 r.;
- 8) charakteryzuje ruch społeczny „Solidarność”.

27. Polska w latach 1981-1989.

Uczeń:

- 1) wyjaśnia przyczyny wprowadzenia stanu wojennego, opisuje jego przebieg i konsekwencje;
- 2) przedstawia postawy Polaków wobec stanu wojennego, fenomen oporu społecznego;
- 3) wyjaśnia przyczyny zawarcia porozumienia „okrągłego stołu”, przedstawia jego głównych uczestników i opisuje postanowienia.

28. Narodziny III Rzeczypospolitej.

Uczeń:

- 1) opisuje kluczowe przemiany ustrojowe w latach 1989-1997;
- 2) charakteryzuje przemiany społeczno-polityczne, gospodarcze i kulturowe lat 90;
- 3) wyjaśnia przyczyny napięć społecznych.

29. Miejsce Polski w pojałtańskim świecie.

Uczeń:

- 1) przedstawia i sytuje w czasie i przestrzeni proces rozpadu Układu Warszawskiego i odzyskanie suwerenności przez Polskę;
- 2) wyjaśnia przyczyny i znaczenie przystąpienia Polski do NATO w 1999 r.;
- 3) wyjaśnia przyczyny i znaczenie przystąpienia Polski do Unii Europejskiej w 2004 r.

30. Polska we współczesnym świecie.**Uczeń:**

- 1) opisuje położenie Polski w Unii Europejskiej;
- 2) opowiada o uczestnictwie Polski we wspólnocie europejskiej oraz rozpoznaje symbole unijne: flagę i hymn Unii Europejskiej (Oda do radości);
- 3) zna przebieg wschodniej granicy Unii Europejskiej;
- 4) rozpoznaje na mapie Europy połączenia kolejowe, drogowe i lotnicze Polski z innymi krajami, w tym z krajem zamieszkania;
- 5) lokalizuje na mapie największe skupiska Polonii, wyjaśnia przyczyny powstania polskiej diaspory.

31. Państwo.**Uczeń:**

- 1) wyjaśnia, w czym wyraża się demokratyczny charakter państwa polskiego, używając pojęć: wolne wybory, wolność słowa, wolne media, konstytucja;
- 2) wymienia organy władzy w Rzeczypospolitej Polskiej: parlament, prezydent, rząd, sądy i omawia najważniejszą funkcję każdego z tych organów w systemie politycznym;
- 3) podaje przykłady praw i obowiązków obywateli Rzeczypospolitej Polskiej.

32. Wspólnoty narodowe i etniczne, ojczyzna.**Uczeń:**

- 1) wyjaśnia, co oznacza być Polakiem lub członkiem innej wspólnoty narodowej lub etnicznej oraz czym powinna przejawiać się postawa patriotyczna młodego i dorosłego człowieka;
- 2) wyjaśnia, co łączy człowieka z ojczyzną – Polską i przedstawia te więzi na własnym przykładzie; wymienia konstytucyjne obowiązki obywatela; zna symbole Rzeczypospolitej Polskiej;
- 3) wyjaśnia, uwzględniając wielonarodowe tradycje Polski, jaki wpływ na kształtowanie narodu mają wspólne dzieje, kultura, język i tradycja;
- 4) wyjaśnia, czym obywatelstwo różni się od narodowości; rozumie, że poza nabyciem obywatelstwa z mocy prawa występuje możliwość uznania za obywatela polskiego oraz nadania obywatelstwa polskiego; uzasadnia, że można pogodzić różne tożsamości społeczno-kulturowe (regionalną, narodową, etniczną, państwową, obywatelską, europejską).

33. Obywatelstwo polskie i udział obywateli w życiu publicznym.**Uczeń:**

- 1) wyjaśnia, jak człowiek staje się obywatelem w sensie formalnym (prawo ziemi, prawo krwi, nadanie obywatelstwa);
- 2) podaje przykłady uprawnień i obowiązków wynikających z posiadania polskiego obywatelstwa;
- 3) wyjaśnia, podając przykłady, jak obywatele mogą wpływać na decyzje władz na poziomie lokalnym, krajowym, europejskim i światowym;
- 4) wskazuje, czym powinien kierować się obywatel, podejmując decyzje wyborcze; krytycznie analizuje ulotki, hasła i spoty wyborcze.

34. Współczesne społeczeństwo polskie.**Uczeń:**

- 1) charakteryzuje – odwołując się do przykładów – wybrane warstwy społeczne, grupy zawodowe i ich style życia, omawia problemy i perspektywy życiowe młodych Polaków (na podstawie samodzielnie zebranych informacji);
- 2) opisuje różne grupy społeczne, wskazując ich role w społeczeństwie;
- 3) podaje przykłady ważnych problemów współczesnej Polski, korzystając z różnych źródeł informacji (od osób dorosłych, z prasy, radia, telewizji, Internetu).

35. Patriotyzm dzisiaj.**Uczeń:**

- 1) wyjaśnia, co łączy człowieka z wielką i małą ojczyzną, omawia te więzi na własnym przykładzie;
- 2) wyjaśnia, odwołując się do wybranych przykładów, czym według niego jest patriotyzm, porównuje tę postawę z nacjonalizmem, szowinizmem i kosmopolityzmem;
- 3) rozpoznaje przejawy ksenofobii, w tym rasizmu, szowinizmu i antysemityzmu; uzasadnia potrzebę przeciwstawiania się takim zjawiskom;
- 4) rozważa, w jaki sposób stereotypy i uprzedzenia utrudniają dziś relacje między narodami;
- 5) uzasadnia, że można równocześnie być Polakiem, Europejczykiem i członkiem społeczności światowej.

Cele kształcenia — wymagania ogólne z geografii

Uczeń poznaje najważniejsze cechy środowiska przyrodniczego Polski, zdobywa wiedzę o miastach i regionach Polski, poznaje przyczyny zróżnicowania gospodarczego Polski, korzysta z atlasu Polski i rozbudza swoje zainteresowania krajem przodków i regionem Polski, z którego pochodzi jego rodzina.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe w zakresie geografii Polski**1. Polska na mapie Europy.****Uczeń:**

- 1) pokazuje Polskę na mapie Europy;
- 2) opisuje położenie Polski, granice oraz wskazuje na mapie jej sąsiadów;
- 3) rozpoznaje główne regiony przyrodnicze Polski oraz wskazuje je na mapie;
- 4) pokazuje na mapie niziny, wyżyny i góry;
- 5) wskazuje na mapie Morze Bałtyckie oraz najważniejsze polskie jeziora i rzeki;
- 6) lokalizuje na mapie Europy: Polskę oraz państwa sąsiadujące z Polską i ich stolicę.

2. Moja Ojczyzna.**Uczeń:**

- 1) opisuje miejsce i region, z którego pochodzi jego rodzina lub inne znane mu rodziny polskie, opisuje jego środowisko przyrodnicze i tradycje regionalne;
- 2) zbiera informacje o cechach środowiska geograficznego tego regionu i ludziach tam mieszkających;
- 3) posługuje się mapą regionu oraz wskazuje na niej najważniejsze miejscowości, rzeki, obiekty historyczne;
- 4) opisuje ten region na mapie.

3. Krajobrazy Polski.

Uczeń:

- 1) opisuje cechy klimatu Polski, wyjaśnia, na czym polegają zmiany krajobrazów polskich w roku kalendarzowym;
- 2) opisuje wybrane krajobrazy w różnych porach roku;
- 3) charakteryzuje wybrane krajobrazy Polski: gór wysokich, wyżyny wapiennej, nizinny, pojezierny, nadmorski, podaje przykłady zależności między cechami krajobrazu a formami działalności człowieka;
- 4) opisuje formy ochrony przyrody stosowane w Polsce, wymienia i wskazuje na mapie parki narodowe;
- 5) rozpoznaje na mapie hipsometrycznej niziny, wyżyny i góry;
- 6) wymienia najważniejsze walory turystyczne największych miast Polski, ze szczególnym uwzględnieniem Warszawy, Krakowa, Gdańska.

4. Człowiek i jego działalność gospodarcza.

Uczeń:

- 1) opowiada o rozmieszczeniu ludności na podstawie mapy Polski;
- 2) wymienia największe miasta Polski i wskazuje je na mapie;
- 3) wymawia poprawnie ich nazwy;
- 4) wymienia najważniejsze walory turystyczne największych miast Polski;
- 5) opisuje krajobraz wiejski i rolniczy w Polsce; wymienia najważniejsze rośliny uprawne i zwierzęta hodowlane;
- 6) identyfikuje tradycyjne potrawy polskiej kuchni;
- 7) wymienia najważniejsze surowce mineralne eksploatowane w Polsce;
- 8) podaje przykłady aktualnych problemów społeczno-gospodarczych współczesnej Polski, korzystając z różnych źródeł informacji (od osób dorosłych, z prasy, radia, telewizji, Internetu);
- 9) wymienia mniejszości narodowe i etniczne żyjące w Polsce, na wybranych przykładach opisuje ich kulturę i tradycje.

LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCE

Po ukończeniu szkoły podstawowej uczeń kontynuuje kształcenie ogólne w szkole ponadpodstawowej – w liceum ogólnokształcącym.

Celem kształcenia ogólnego w liceum ogólnokształcącym jest:

- 1) doskonalenie umiejętności myślowo-językowych, takich jak czytanie ze zrozumieniem, pisanie twórcze, formułowanie pytań i problemów, posługiwanie się kryteriami, uzasadnianie, wyjaśnianie, klasyfikowanie, wnioskowanie, definiowanie, posługiwanie się przykładami itp.;
- 2) rozwijanie indywidualnych zainteresowań ucznia i integrowanie różnych dyscyplin wiedzy w ramach przedmiotu język polski;
- 3) rozwijanie szacunku dla wiedzy, wyrabianie pasji poznawania świata i zachęcanie do praktycznego stosowania zdobytych wiadomości;

- 4) rozwijanie nawyków systematycznego uczenia się;
- 5) doskonalenie umiejętności współpracy w grupie i podejmowania samodzielnych działań;
- 6) rozwijanie wrażliwości społecznej, moralnej i estetycznej.

Do najważniejszych umiejętności zdobywanych przez ucznia w trakcie kształcenia ogólnego w liceum ogólnokształcącym należą:

- 1) umiejętność komunikowania się w języku polskim, zarówno w mowie, jak i w piśmie, stosowanie przyjętych norm językowych;
- 2) czytanie – umiejętność łącząca zarówno rozumienie sensów, jak i znaczeń symbolicznych wypowiedzi; kluczowa umiejętność lingwistyczna i psychologiczna prowadząca do rozwoju osobowego, aktywnego uczestnictwa we wspólnocie, przekazywania doświadczeń między pokoleniami;
- 3) umiejętność samodzielnego docierania do informacji, dokonywania ich selekcji, syntezy oraz wartościowania, rzetelnego korzystania ze źródeł;
- 4) rozwijanie myślenia: analitycznego, syntetycznego, logicznego, komputacyjnego, przyczynowo-skutkowego, kreatywnego, abstrakcyjnego.

Jednym z najważniejszych zadań liceum ogólnokształcącego jest rozwijanie kompetencji językowej i kompetencji komunikacyjnej w języku polskim. Istotne w tym zakresie jest łączenie teorii i praktyki językowej. Bogacenie słownictwa, w tym poznawanie terminologii właściwej dla każdego z przedmiotów służy rozwojowi intelektualnemu ucznia, a wspomaganie i dbałość o ten rozwój należy do obowiązków każdego nauczyciela.

JĘZYK POLSKI

Klasy I – IV Liceum ogólnokształcące

Język polski realizowany jako przedmiot w liceum ogólnokształcącym pozwala uczniowi na poznawanie dzieł literackich wchodzących w skład polskiego dziedzictwa, jak i utworów polskiej literatury współczesnej, których autorzy zdobyli uznanie. Realizacja celów kształcenia (wymagania ogólne) i treści nauczania (wymagania szczegółowe) przedmiotu język polski ma służyć osiągnięciu przez ucznia umiejętności świadomego i krytycznego odbioru dzieł literackich, ich interpretacji w różnych kontekstach, rozpoznawania w nich odniesień egzystencjalnych, aksjologicznych i historycznych. Szczególne znaczenie dla rozwoju kompetencji interpretacyjnych ma zintegrowanie kształcenia literackiego i kształcenia językowego. Wzbogacanie wiedzy o języku pozwala uczniowi na świadome uczestnictwo w różnych sytuacjach komunikacyjnych, związanych zarówno z odbiorem, jak i tworzeniem własnych tekstów.

Ważnym zagadnieniem w ramach nauczania języka polskiego jest rozwijanie i ukierunkowanie samokształcenia ucznia.

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Kształcenie językowe.

1. Świadome wykorzystywanie języka narodowego w budowaniu tożsamości osobowej ucznia oraz wspólnot: rodzinnej, narodowej i kulturowej.
2. Poglębianie funkcjonalnej wiedzy z zakresu nauki o języku polskim.
3. Wzbogacanie umiejętności komunikacyjnych, stosowne wykorzystywanie języka polskiego w różnych sytuacjach komunikacyjnych.
4. Funkcjonalne wykorzystywanie wiedzy o języku w odcytaniu sensów zawartych w strukturze głębokiej tekstów literackich i nieliterackich.
5. Uwrażliwianie na piękno mowy ojczystej, wspomaganie rozwoju kultury językowej, doskonalenie umiejętności posługiwania się poprawną polszczyzną.

II. Tworzenie wypowiedzi.

1. Wykorzystywanie kompetencji językowych w różnych formach wypowiedzi ustnych i pisemnych.
2. Doskonalenie umiejętności wyrażania własnych sądów, argumentacji i udziału w dyskusji.
3. Kształcenie umiejętności formułowania i uzasadniania sądów na temat dzieł literackich oraz innych tekstów kultury.
4. Doskonalenie umiejętności retorycznych, w szczególności zasad tworzenia wypowiedzi spójnych, logicznych oraz stosowania kompozycji odpowiedniej dla danej formy gatunkowej.
5. Rozwijanie umiejętności tworzenia tekstów o wyższym stopniu trudności.

III. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Kształtowanie dojrzałości intelektualnej, emocjonalnej i moralnej uczniów.
2. Rozumienie historii literatury polskiej i dziejów kultury jako procesu, a także dostrzeganie roli czynników wewnętrznych i zewnętrznych, wpływających na ten proces.
3. Rozumienie konieczności zachowania i rozwoju literatury i kultury polskiej w życiu jednostki oraz społeczeństwa.
4. Rozróżnianie kultury oraz dostrzeganie związków między jej rodzajami.
5. Kształtowanie różnorodnych postaw czytelniczych: od czytania spontanicznego do odbioru opartego na podstawach naukowych.
6. Kształcenie umiejętności czytania, analizowania i interpretowania literatury oraz innych tekstów kultury polskiej, a także ich wzajemnej korespondencji.
7. Kształtowanie świadomego odbioru utworów literackich i tekstów kultury polskiej na różnych poziomach: dosłownym, metaforycznym, symbolicznym, aksjologicznym.
8. Kształcenie umiejętności rozumienia roli mediów oraz ich wpływu na zachowania i postawy ludzi, a także właściwego korzystania z nich.

9. Budowanie systemu wartości na fundamencie prawdy, dobra i piękna oraz szacunku dla człowieka.
10. Kształtowanie umiejętności rozpoznawania i wartościowania postaw budujących szacunek dla człowieka (np. wierność, odpowiedzialność, umiar) oraz służących budowaniu wspólnot: państwowej, narodowej, społecznej (np. patriotyzm, sprawiedliwość, obowiązkowość, szlachetność, walka, praca, odwaga, roztropność).

IV. Samokształcenie.

1. Rozwijanie zainteresowań humanistycznych w zakresie języka i kultury polskiej.
2. Doskonalenie umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji, w tym zasobów cyfrowych, oceny ich rzetelności, wiarygodności i poprawności merytorycznej.
3. Utrwalanie poszanowania dla cudzej własności intelektualnej.
4. Kształtowanie nawyków systematycznego uczenia się, porządkowania zdobytej wiedzy i jej pogłębiania.
5. Kształtowanie nawyku samodzielnej, systematycznej lektury.
6. Rozwijanie uzdolnień poprzez udział w różnych formach aktywności intelektualnej i twórczej.
7. Rozwijanie umiejętności efektywnego posługiwania się technologią informacyjną w poszukiwaniu, porządkowaniu i wykorzystywaniu pozyskanych informacji.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Na III etapie edukacyjnym obowiązuje utrwalanie, poszerzanie i doskonalenie wiadomości i umiejętności nabytych w szkole podstawowej.

I. Kształcenie językowe.

1. Gramatyka języka polskiego.

Uczeń:

- 1) określa formy fleksyjne odmiennych części mowy i ich funkcje w tekście;
- 2) rozpoznaje w tekstach nieodmienne części mowy i określa ich funkcje znaczeniowe i składniowe;
- 3) rozumie reguły budowy słowotwórczej wyrazów i określa znaczenie różnych konstrukcji słowotwórczych w tekście;
- 4) określa funkcje zdań pojedynczych i różnego typu zdań złożonych w tekstach;
- 5) rozumie zróżnicowanie składniowe zdań wielokrotnie złożonych i ich rolę w budowie wypowiedzi o różnym charakterze;
- 6) określa argumentacyjny charakter różnych konstrukcji składniowych i ich funkcje w tekście;
- 7) rozumie rolę szyku wyrazów w zdaniu oraz jego przekształceń w budowaniu znaczenia wypowiedzi;
- 8) wykorzystuje wiedzę z dziedziny fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni w analizie i interpretacji tekstów literackich oraz tworzeniu własnych wypowiedzi.

2. Zróżnicowanie języka.

Uczeń:

- 1) rozróżnia pojęcie stylu i stylizacji, rozumie ich znaczenie w tekście;
- 2) rozróżnia style funkcjonalne polszczyzny oraz rozumie zasady ich stosowania;
- 3) rozpoznaje i ocenia modę językową we współczesnym języku;
- 4) rozpoznaje zmiany w słownictwie będące wynikiem procesów słowotwórczych, zapożyczeń językowych, powstawania frazeologizmów, zmiany znaczeń i przynależności stylowej słów;
- 5) dostrzega wpływy obce w polszczyźnie i ich przyczyny w każdej epoce, określa rodzaje zapożyczeń i sposób ich funkcjonowania w polszczyźnie różnych epok, odnosi wskazane zjawiska do współczesnej polszczyzny;
- 6) zna, rozumie i funkcjonalnie wykorzystuje biblizmy, mitologizmy, sentencje, przysłowia i aforyzmy obecne w polskim dziedzictwie kulturowym;
- 7) określa rodzaje stylizacji (archaizacja, dialektyzacja, kolokwializacja, stylizacja środowiskowa, biblijna, mitologiczna itp.) oraz ich funkcje w tekście;
- 8) rozumie pojęcie socjolektu, rozpoznaje i określa jego funkcje komunikacyjne;
- 9) rozumie znaczenie współczesnej polszczyzny potocznej w kształtowaniu zachowań językowych, określa jej funkcje w zróżnicowaniu języka mówionego i pisanego;
- 10) określa cechy stylu wypowiedzi internetowych oraz wartościuje wypowiedzi tworzone przez internautów;
- 11) rozpoznaje słownictwo o charakterze wartościującym, odróżnia słownictwo neutralne od słownictwa o zabarwieniu emocjonalnym, oficjalne od potocznego.

3. Komunikacja językowa i kultura języka.

Uczeń:

- 1) rozpoznaje i określa funkcje tekstu (informatywną, poetycką, metajęzykową, ekspresywną, impresywną – w tym perswazyjną);
- 2) rozpoznaje zjawiska powodujące niejednoznaczność wypowiedzi (homonimie, anakoluty, elipsy, paradoksy), dba o jasność i precyzję komunikatu;
- 3) sprawnie posługuje się różnymi odmianami polszczyzny w zależności od sytuacji komunikacyjnej;
- 4) potrafi odczytać wieloznaczność wypowiedzi na podstawie intonacji, mowy ciała lub odnośników do kontekstu;
- 5) stosuje zasady etyki wypowiedzi; wartościuje wypowiedzi językowe, stosując kryteria, np.: prawda–fałsz, poprawność–niepoprawność;
- 6) stosuje zasady etykiety językowej w wypowiedziach ustnych i pisemnych odpowiednie do sytuacji;
- 7) określa zmiany w komunikacji językowej związane z rozwojem jej form (np. komunikacji internetowej).

4. Ortografia i interpunkcja.

Uczeń:

- 1) stosuje wszystkie zasady ortografii i interpunkcji, w tym szczególnie: pisowni wielką i małą literą, pisowni łącznej i rozłącznej partykuły *nie* oraz partykuły *-bym*, *-byś*, *-by* z różnymi częściami mowy; pisowni zakończeń *-ji*, *-ii*, *-i*; zapisu przedrostków *roz-*, *bez-*, *wes-*, *wz-*, *ws-*; pisowni przyimków złożonych; pisowni nosówek (*a*, *ę*) oraz połączeń *om*, *on*, *em*, *en*; pisowni skrótów i skrótowców;
- 2) wykorzystuje składniowo-znaczeniowy charakter interpunkcji do uwypuklenia sensów redagowanego przez siebie tekstu;
- 3) rozumie stylistyczną funkcję zamierzonego błędu ortograficznego w tekście artystycznym.

II. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki.

Uczeń:

- 1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;
- 2) określa i rozróżnia cele perswazyjne w wypowiedzi literackiej i nieliterackiej;
- 3) określa w tekstach retorycznych zasadę kompozycyjną (np. teza, argumenty, apel, pointa);
- 4) rozumie, na czym polega logika i konsekwencja toku rozumowania w wypowiedziach argumentacyjnych;
- 5) odróżnia dyskusję od sporu i kłótni;
- 6) rozróżnia pragmatyczny i etyczny wymiar obietnic składanych w tekstach reklamy;
- 7) wykorzystuje retoryczny aspekt wieloznaczności w tekstach i wypowiedziach własnych, np. homonimia, znaczenia nieostre, elipsa, anakolut, paradoks;
- 8) rozpoznaje elementy erystyki w dyskusji oraz ocenia je pod względem etycznym;
- 9) rozumie zjawisko nowomowy jako manipulację odbiorcą i określa jego cechy i funkcje w tekście.

2. Mówienie i pisanie.

Uczeń:

- 1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;
- 2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata;
- 3) reaguje na przejawy agresji językowej, np. zadając pytania, prosząc o rozwinięcie lub uzasadnienie stanowiska, wykazując sprzeczność wypowiedzi;
- 4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;
- 5) tworzy formy użytkowe: protokół, opinię, zażalenie; stosuje zwroty adresatywne, etykietę językową;

- 6) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, referat, szkic interpretacyjny, szkic krytyczny, definicja, hasło encyklopedyczne, notatka syntetyzująca;
- 7) odróżnia streszczenie od parafrazy; funkcjonalnie stosuje je w zależności od celu wypowiedzi;
- 8) tworzy plan dekompozycyjny tekstów o charakterze argumentacyjnym;
- 9) tworzy plan kompozycyjny wypowiedzi;
- 10) stosuje retoryczne zasady kompozycyjne w tworzeniu własnego tekstu; wygłasza mowę z uwzględnieniem środków pozajęzykowych;
- 11) w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawomocnieniu formułowanych sądów;
- 12) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; potrafi weryfikować własne i cudze decyzje poprawnościowe;
- 13) wykorzystuje wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym i cudzym, dokonuje korekty tekstu własnego i cudzego, stosuje kryteria poprawności językowej.

III. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich.

Uczeń:

- 1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;
- 2) rozpoznaje w utworach cechy prądów literackich i artystycznych, interpretuje ich rolę w kształtowaniu własnej wrażliwości poznawczej i estetycznej;
- 3) rozpoznaje konwencje literackie i określa ich cechy w utworach (fantastyczną, symboliczną, mimetyczną, realistyczną, naturalistyczną, groteskową);
- 4) dostrzega żywotność motywów biblijnych i antycznych w polskich tekstach literackich; wyjaśnia przyczyny stałej ich obecności oraz wykazuje głębię ich moralnego przesłania i inspirującą siłę intelektualną; określa kategorie sacrum i profanum oraz ich znaczenie dla tworzenia systemu wartości;
- 5) rozróżnia gatunki epickie, liryczne, dramatyczne i synkretyczne, w tym: gatunki poznane w szkole podstawowej oraz epos, odę, psalm, kronikę, satyrę, sielankę, balladę, dramat romantyczny, powieść poetycką, a także odmiany powieści i dramatu, wymienia ich podstawowe cechy oraz określa cechy gatunkowe czytanych utworów literackich;
- 6) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, metonimię, hiperbolę, epiforę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię; określa ich funkcje w tekście;
- 7) rozpoznaje w tekstach literackich: ironię i autoironię, komizm, tragizm, humor, patos; rozumie ich wartościujący charakter;

- 8) rozumie pojęcie groteski, rozpoznaje ją w tekstach oraz określa jej artystyczny i wartościujący charakter;
- 9) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;
- 10) określa problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi;
- 11) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania świata przedstawionego (narracji, fabuły, bohaterów, sytuacji lirycznej, akcji, wątków, motywów); dokonuje ich interpretacji i wartościowania;
- 12) rozumie pojęcie motywu literackiego i toposu, rozpoznaje podstawowe motywy i topoty w utworach literackich oraz określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;
- 13) rozumie pojęcie aluzji literackiej, rozpoznaje aluzje w utworach i określa ich znaczenie w rozumieniu związków z tradycją literacką;
- 14) w interpretacji utworów literackich odwołuje się do tekstów poznanych w szkole podstawowej, w tym: trenów i pieśni Jana Kochanowskiego, bajek Ignacego Krasickiego, *Dziadów* cz. II oraz *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza;
- 15) porównuje utwory literackie lub ich fragmenty, dostrzega kontynuacje i nawiązania w porównywanych utworach, określa cechy wspólne i różne;
- 16) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej, odwołuje się do znanych mu kontekstów, w tym – jeśli jest to uzasadnione – do kontekstu własnego doświadczenia życiowego lub lekturowego;
- 17) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny;
- 18) określa w poznawanych utworach problematykę egzystencjalną i poddaje ją refleksji;
- 19) określa obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe: dobro, prawda, piękno, wiara, nadzieja, miłość, Bóg, honor, ojczyzna, wolność, niepodległość, solidarność, braterstwo, przyjaźń; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości;
- 20) rozumie problem konfliktu wartości i cel ukazywania takich konfliktów w utworach literackich oraz ich związek z wartościami poznawczymi i etycznymi.

2. Odbiór tekstów kultury.

Uczeń:

- 1) przetwarza i hierarchizuje informacje w analizie tekstów publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych;
- 2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu oraz argumentację;
- 3) rozpoznaje specyfikę tekstów publicystycznych (artykuł, felieton, reportaż), retorycznych (przemówienie, laudacja, homilia), popularnonaukowych i naukowych (rozprawa); wśród tekstów prasowych rozróżnia wiadomość i komentarz;
- 4) charakteryzuje główne prądy filozoficzne oraz określa ich wpływ na kulturę epoki;

- 5) odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy danej dziedzinie sztuki;
- 6) odróżnia dzieła kultury wysokiej od tekstów kultury popularnej, stosuje kryteria pozwalające odróżnić arcydzieło od kiczu;
- 7) zna pojęcie syntezy sztuk, rozpoznaje jej cechy i ewolucję od romantyzmu do współczesności.

IV. Samokształcenie.

Uczeń:

- 1) rozwija umiejętność pracy samodzielnej, między innymi przez przygotowanie referatów poświęconych problemom pokrewnym do omawianych;
- 2) porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz potrafi je wykorzystać w swoich wypowiedziach;
- 3) korzysta z literatury naukowej lub popularnonaukowej;
- 4) sporządza bibliografię i przypis bibliograficzny, także źródeł elektronicznych;
- 5) dokonuje krytycznej selekcji źródeł;
- 6) wybiera z tekstu odpowiednie cytaty i potrafi je zastosować w wypowiedzi;
- 7) wzbogaca swoją wypowiedź pozajęzykowymi środkami komunikacji;
- 8) posługuje się słownikami ogólnymi języka polskiego oraz słownikami specjalistycznymi (np. etymologicznymi, frazeologicznymi, skrótów, gwarowymi), także w wersji on-line;
- 9) wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;
- 10) gromadzi i przetwarza informacje, sporządza bazę danych;
- 11) korzysta z zasobów multimedialnych, np. z: bibliotek, słowników on-line, wydawnictw e-book, autorskich stron internetowych twórców; dokonuje wyboru źródeł internetowych, uwzględniając kryterium poprawności rzeczowej oraz krytycznie ocenia ich zawartość;
- 12) wykorzystuje formę projektu w przygotowaniu i prezentowaniu oraz popularyzowaniu swoich zainteresowań i osiągnięć;
- 13) zna pojęcie hipertekstu, rozpoznaje jego realizacje internetowe oraz pozainternetowe, określa ich funkcje w komunikacji, umiejętnie z nich korzysta w gromadzeniu informacji.

Lektura

Teksty poznawane w całości - nie mniej niż 8 pozycji książkowych oraz wybrane przez nauczyciela teksty o mniejszej objętości, przy czym nie można pominąć autorów i utworów oznaczonych gwiazdką:

*Bogurodzica;

Gall Anonim, *Kronika polska* (fragmenty);

*Jan Kochanowski, wybrane pieśni, w tym: *Pieśń IX* ks. I, *Pieśń V* ks. II, psalmy, w tym *Psalm 13*, *Psalm 47*, treny, w tym: IX, X, XI i XIX, *Odprawa posłów greckich* (fragmenty);

Andrzej Frycz Modrzewski, *O poprawie Rzeczypospolitej* (fragmenty);

Piotr Skarga, *Kazania sejmowe* (fragmenty);

Jan Chryzostom Pasek, *Pamiętniki* (fragmenty);

Ignacy Krasicki, *Hymn do miłości ojczyzny*;

Stanisław Staszic, *Przestrogi dla Polski* (fragmenty);

*Adam Mickiewicz, *Oda do młodości*, wybrane ballady, w tym *Romantyczność*, wybrane sonety z cyklu *Sonety krymskie* oraz inne wiersze, *Konrad Wallenrod* (fragmenty), *Dziady* cz. IV (fragmenty), *Dziady* cz. III (fragmenty);

Juliusz Słowacki, *Kordian* (fragmenty), wybrane wiersze, w tym *Grób Agamemnona* (fragmenty), *Testament mój*;

Cyprian Norwid – wybrane wiersze, w tym *Fortepian Szopena*;

Aleksander Fredro, *Śluby panieńskie*;

*Bolesław Prus, *Lalka* (fragmenty);

*Henryk Sienkiewicz, *Potop* (fragmenty);

Eliza Orzeszkowa, *Nad Niemnem*;

Adam Asnyk, wybór wierszy;

Maria Konopnicka, wybór wierszy;

wybrane wiersze następujących poetów: Jan Kasprówicz, Kazimierz Przerwa-Tetmajer, Leopold Staff;

Stanisław Wyspiański, *Wesele* (fragmenty);

*Władysław Stanisław Reymont, *Chłopi*, tom I – *Jesień* (fragmenty);

Stefan Żeromski, *Rozdziobią nas kruki, wrony...*, *Przedwiośnie*;

Witold Gombrowicz, *Ferdydurke* (fragmenty);

wybrane wiersze następujących poetów: Bolesław Leśmian, Julian Tuwim, Jan Lechoń, Maria Pawlikowska-Jasnorzewska, Kazimiera Iłakowiczówna, Julian Przyboś, Tadeusz Peiper, Józef Czechowicz;

wybrane wiersze następujących poetów: Krzysztof Kamil Baczyński, Tadeusz Gajcy;

Tadeusz Borowski, *Proszę państwa do gazu*, *Ludzie, którzy szli*;

Gustaw Herling-Grudziński, *Inny świat*;

Hanna Krall, *Zdążyć przed Panem Bogiem*;

Kazimierz Moczarski, *Rozmowy z katem* (fragmenty);

wybrane wiersze następujących poetów: Tadeusz Różewicz, Miron Białoszewski, Jarosław Marek Rymkiewicz, *Wisława Szymborska, *Zbigniew Herbert, w tym wybrane wiersze z tomów: *Pan Cogito* oraz *Raport z oblężonego miasta*, *Czesław Miłosz, Halina Poświatowska, Stanisław Barańczak, Marcin Świetlicki, Jan Polkowski, Wojciech Wencel; Józef Mackiewicz, *Droga donikąd* (fragmenty);

Sławomir Mrożek, *Tango*;

Marek Nowakowski, *Raport o stanie wojennym* (wybrane opowiadanie); *Górą „Edek”* (z tomu *Prawo prerii*);

Jacek Dukaj, *Katedra* (z tomu *W kraju niewiernych*);

Antoni Libera, *Madame*;

Andrzej Stasiuk, *Miejsce* (z tomu *Opowieści galicyjskie*);

Olga Tokarczuk, *Profesor Andrews*;

wybrane utwory okresu stanu wojennego;

powojenna piosenka literacka – wybrane utwory Ewy Demarczyk, Jacka Kaczmarskiego, Wojciecha Młynarskiego, Agnieszki Osieckiej oraz wybrane teksty Kabaretu Starszych Panów.

Zalecane dzieła teatralne i filmowe:

Apocalypsis cum figuris, reż. Jerzy Grotowski;

Amadeusz, reż. Miloš Forman;

Dekalog, reż. Krzysztof Kieślowski, wybrane filmy z cyklu;

Dziady, reż. Konrad Swinarski;

Elektra, reż. Piotr Chołodziński;
Emigranci, reż. Kazimierz Kutz;
Iwona, księżniczka Burgunda, reż. Zygmunt Hübner;
Kartoteka, reż. Krzysztof Kieślowski;
Kordian, reż. Jan Englert;
Lawa. Opowieść o „Dziadach” Adama Mickiewicza, reż. Tadeusz Konwicki;
Moralność pani Dulskiej, reż. Tomasz Zygadło;
Nad Niemnem, reż. Zbigniew Kuźmiński;
Noc listopadowa, reż. Andrzej Wajda;
Noce i dnie, reż. Jerzy Antczak;
Rewizor, reż. Jerzy Gruza;
Rękopis znaleziony w Saragossie, reż. Wojciech Jerzy Has;
Sanatorium pod klepsydrą, reż. Wojciech Jerzy Has;
Śluby panieńskie, reż. Andrzej Łapicki;
Wizyta starszej pani, reż. Jerzy Gruza;
Zezowate szczęście, reż. Andrzej Munk;
Ziemia obiecana, reż. Andrzej Wajda.

Teksty polecane do samokształcenia:

100 tysięcy potrzebnych słów, red. Jerzy Bralczyk;
Jan Białostocki, *Sztuka cenniejsza niż złoto. Opowieść o sztuce europejskiej*;
Człowiek Grecji, red. Jean-Pierre Vernant;
Człowiek renesansu, red. Eugenio Garin;
Umberto Eco, *Sztuka i piękno w średniowieczu*;
Karol Estreicher, *Historia sztuki w zarysie*;
Formy i normy, czyli poprawna polszczyzna w praktyce, red. Katarzyna Kłosińska;
Władysław Kopaliński, *Słownik mitów i tradycji kultury*;
Jacek Kowalski, *Niezbędnik Sarmaty*;
Tadeusz Lubelski, *Historia kina polskiego. Twórcy, filmy, konteksty*;
Jan Miodek, *Słownik ojczyzny polszczyzny*;
Anna Nasiłowska, *Literatura okresu przejściowego 1975–1996*;
Ewelina Nurczyńska-Fidelska, Barbara Parniewska, Ewa Popiel-Popiołek, Halina Ulińska,
Film w szkolnej edukacji humanistycznej;
Popularna encyklopedia mass mediów, pod red. J. Skrzypczaka;
Praktyczna stylistyka nie tylko dla polonistów, red. Edyta Bańkowska i Agnieszka Mikołajczuk;
Zbigniew Raszewski, *Krótką historia teatru polskiego*;
Władysław Tatarkiewicz, *Historia filozofii, Dzieje sześciu pojęć, Estetyka*;
Mieczysław Tomaszewski, *Muzyka w dialogu ze słowem. Próby, szkice, interpretacje*.

Warunki i sposób realizacji

Ramy programowe kształcenia uzupełniającego dla liceum ogólnokształcącego zawierają chronologiczny układ treści, który pozwala na poznawanie utworów literackich w naturalnym porządku, tak jak one powstawały z uwzględnieniem różnorodnych kontekstów, w tym kulturowych, historycznych, filozoficznych. Nauczanie języka polskiego na tym etapie edukacyjnym nie może sprowadzać się jedynie do uczenia historii literatury, może to bowiem prowadzić do encyklopedyzmu czy mnożenia faktów. Chronologia ma stanowić punkt odniesienia, umożliwić rozwijanie świadomości historycznoliterackiej uczniów, co powinno

dokonywać się poprzez porównywanie zjawisk literackich w czasie. Należy przyjąć perspektywę współczesną jako punkt wyjścia do wprowadzania do tradycji.

Kształcenie literackie i kulturowe w liceum ogólnokształcącym powinno akcentować egzystencjalne aspekty doświadczenia siebie, innych, świata, otwierać ciekawą przestrzeń myślenia i wartościowania poprzez kontakty z wartościową literaturą i innymi tekstami kultury. Powinno równocześnie wprowadzać w tradycję jako strażnika pamięci zbiorowej, łącznika między dawnymi i współczesnymi latami.

Jednym z ważnych zadań edukacji polonistycznej na III etapie edukacyjnym jest kontynuowanie kształcenia umiejętności świadomego posługiwania się językiem polskim. Kluczowe w tym zakresie jest rozwijanie kompetencji językowej jako podstawy rozumienia tekstów, wypowiadania się ustnie i pisemnie w różnych formach, umiejętnego argumentowania swoich sądów i przekonań. Kompetencje językowe warunkowane znajomością gramatyki języka, jego zasobu leksykalnego i stylistyki, stanowią podstawę do rozwijania kompetencji komunikacyjnych. Świadomość sytuacji, w której odbywa się komunikacja, świadomość reguł, których wymaga komunikowanie się z otaczającym światem, nie tylko reguł gramatycznych, także zasad kultury języka, to podstawowa dla człowieka umiejętność we współczesnym świecie. dopełnieniem kompetencji komunikacyjnej jest znajomość i stosowanie zasad ortografii i interpunkcji. Rozwijanie kompetencji językowych i komunikacyjnych ucznia warunkuje zatem kształcenie odbioru tekstów oraz ich tworzenie.

Ważną rolę w edukacji polonistycznej powinno spełnić samokształcenie rozumiane jako przygotowanie do edukacji ustawicznej, czyli wychowania człowieka charakteryzującego się twórczym i dynamicznym stosunkiem do życia i kultury.

Obowiązkiem nauczyciela jest organizowanie wewnętrznej integracji wewnątrzprzedmiotowej, czyli łączenie kształcenia literackiego i kulturowego, językowego, tworzenia wypowiedzi oraz samokształcenia.

WIEDZA O POLSCE (elementy historii, geografii, kultury)

WIEDZA O POLSCE Klasy I – IV Liceum ogólnokształcące

Cele kształcenia – wymagania ogólne w zakresie historii Polski i kultury

Uczeń zdobywa usystematyzowaną wiedzę na temat historii Polski, kultury i społeczeństwa polskiego na przestrzeni od X wieku do czasów współczesnych, która pozwoli mu lepiej poznać historię Polski oraz dostrzec korzenie wielu współczesnych zjawisk politycznych, społecznych, gospodarczych i kulturowych.

Edukacja historyczna pełni ważne cele wychowawcze i umożliwia uczniowi:

- 1) poznanie chronologii historycznej ważnych wydarzeń z dziejów narodu polskiego, by mógł krytycznie odnosić się do przeszłości, lepiej rozumieć teraźniejszość

i odpowiedzialnie budować przyszłość, porządkować i synchronizować wydarzenia z dziejów ojczystych, dostrzegać zmienność i dynamikę wydarzeń, a także ciągłość procesów historycznych;

- 2) kształtowanie zdolności humanistycznych poprzez analizę i interpretację historyczną wydarzeń, zjawisk i procesów historycznych, dostrzeganie zależności pomiędzy różnymi dziedzinami życia społecznego, rozpoznawanie rodzaju źródeł, ocenę ich przydatności do wyjaśnienia problemów społecznych i historycznych, dostrzeganie wielości perspektyw badawczych oraz wielorakie interpretacje historii i ich przyczyny;
- 3) rozwijanie myślenia historycznego, umiejętności samodzielnego poszukiwania wiedzy i korzystania z różnorodnych źródeł informacji, tworzenie narracji historycznej, krytycznego formułowania i wypowiadania własnych opinii;
- 4) rozbudzanie poczucia miłości do Polski przez szacunek i przywiązanie do tradycji i historii narodu polskiego oraz jego osiągnięć, kultury oraz języka polskiego;
- 5) kształtowanie więzi z Polską, szacunku dla dziedzictwa narodowego, postaw obywatelskich, rozbudzanie zainteresowań przeszłością własną i swojej rodziny.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe w zakresie historii oraz wiedzy o społeczeństwie

1. Polska w okresie wczesnopiastowskim.

Uczeń:

- 1) przedstawia przykłady osadnictwa na obszarach dzisiejszej Polski w okresie przedślawiańskim i słowiańskim;
- 2) wyjaśnia uwarunkowania narodzin państwa polskiego i jego chrystianizacji;
- 3) opisuje rozwój terytorialny państwa polskiego w X-XII w.;
- 4) rozpoznaje tendencje centralistyczne i decentralistyczne w życiu politycznym państwa polskiego w X-XII w.;
- 5) omawia znaczenie przyjęcia chrześcijaństwa w obrządku łacińskim dla rozwoju kultury, a zwłaszcza języka polskiego;
- 6) zestawia najważniejsze wydarzenia z dziejów Polski i Europy w X-XII w.
- 7) ocenia panowanie wybranych postaci wybitnych władców z tego okresu (Mieszko I, Bolesław Chrobry, Kazimierz Odnowiciel, Bolesław Szczodry, Bolesław Krzywousty).

2. Polska w okresie rozbitcia dzielnicowego.

Uczeń:

- 1) wyjaśnia przyczyny polityczne i społeczno-gospodarcze oraz następstwa rozbitcia dzielnicowego;
- 2) przedstawia nowe zagrożenia zewnętrzne (Marchia Brandenburska, Zakon Krzyżacki, Tatarzy);
- 3) charakteryzuje proces formowania się społeczeństwa stanowego w Polsce;
- 4) opisuje przemiany społeczno-gospodarcze na ziemiach polskich oraz ocenia społeczno-kulturowe skutki kolonizacji na prawie niemieckim;
- 5) charakteryzuje proces przewyciężenia rozbitcia politycznego ziem polskich, ze wskazaniem na rolę władców i Kościoła;
- 6) zestawia najważniejsze wydarzenia z okresu rozbitcia dzielnicowego i dziejów Europy.

3. Polska w XIV i XV w.**Uczeń:**

- 1) opisuje rozwój terytorialny państwa polskiego w XIV i XV w.;
- 2) charakteryzuje rozwój monarchii stanowej w Polsce, uwzględniając strukturę społeczeństwa polskiego w późnym średniowieczu i rozwój przywilejów szlacheckich;
- 3) wyjaśnia międzynarodowe i wewnętrzne uwarunkowania związków Polski z Węgarami i Litwą w XIV i XV w.;
- 4) charakteryzuje i ocenia stosunki polsko-krzyżackie na płaszczyźnie politycznej, gospodarczej i kulturowej;
- 5) ocenia panowanie Kazimierza Wielkiego;
- 6) ocenia panowanie Piastów w dziejach Polski;
- 7) charakteryzuje rozwój państwa za panowania pierwszych Jagiellonów;
- 8) ocenia politykę dynastyczną Jagiellonów;
- 9) zestawia wydarzenia z dziejów Polski i Europy w XIV i XV w.

4. Kultura polskiego średniowiecza.**Uczeń:**

- 1) wyjaśnia uniwersalny charakter kultury średniowiecznej;
- 2) ocenia znaczenie włączenia ziem polskich do cywilizacyjnego kręgu świata zachodniego (łacińskiego);
- 3) identyfikuje dokonania kultury okresu polskiego średniowiecza;
- 4) przedstawia osiągnięcia wybitnych twórców tego okresu.

5. Rzeczpospolita w czasach demokracji szlacheckiej.**Uczeń:**

- 1) opisuje zmiany terytorialne państwa polsko-litewskiego i charakteryzuje stosunki z sąsiadami w XVI w. – Moskwą, Turcją i Zakonem Krzyżackim;
- 2) opisuje i wyjaśnia funkcjonowanie najważniejszych instytucji życia politycznego w XVI-wiecznej Polsce, w tym sejmików, sejmu i senatu;
- 3) charakteryzuje cele i dokonania ruchu egzekucyjnego;
- 4) ocenia polską specyfikę w zakresie rozwiązań ustrojowych, struktury społecznej i modelu życia gospodarczego na tle europejskim oraz zestawia najważniejsze wydarzenia z dziejów Polski w XVI w. z wydarzeniami europejskimi;
- 5) omawia sytuację wyznaniową na ziemiach Rzeczypospolitej w XVI w.;
- 6) ocenia blaski i cienie sytuacji politycznej państwa ostatnich Jagiellonów w dobie „Złotego Wieku”.

6. Rzeczpospolita Obojga Narodów.**Uczeń:**

- 1) ustala przyczyny i okoliczności zawarcia unii realnej pomiędzy Koroną a Litwą, charakteryzuje skutki zawartej unii;
- 2) ocenia kulturową rolę Polski w przeniesieniu wzorców cywilizacji zachodniej na obszary ruskie i litewskie;
- 3) omawia tolerancję wyznaniową na ziemiach Rzeczypospolitej w XVI w. oraz unię brzeską.

7. Renesans w Polsce.**Uczeń:**

- 1) rozpoznaje i charakteryzuje najważniejsze zabytki architektury i sztuki renesansowej w Polsce;
- 2) przedstawia dokonania wybitnych twórców polskiego odrodzenia.

8. Pierwsze wolne elekcje i ich rezultaty.**Uczeń:**

- 1) wyjaśnia przyczyny i rezultaty elekcji Henryka Walezego i Stefana Batorego;
- 2) opisuje przebieg wolnej elekcji;
- 3) omawia i ocenia rolę rozwiązań prawnych (artykuły henrykowskie, pacta conventa);
- 4) prezentuje działania Stefana Batorego w zakresie polityki wewnętrznej (reformy sądowe, skarbowe i wojskowe, wojna z Gdańskiem, rola Jana Zamoyskiego);
- 5) charakteryzuje wojnę polsko-moskiewską i jej rezultaty;
- 6) zestawia najważniejsze wydarzenia z dziejów Polski i Europy w XVI w.

9. Polityka wewnętrzna i zagraniczna Rzeczypospolitej pod rządami Wazów.**Uczeń:**

- 1) analizuje sytuację wewnętrzną państwa i ocenia jej wpływ na pozycję międzynarodową Rzeczypospolitej;
- 2) omawia konflikty militarne i polityczne Rzeczypospolitej pod rządami Wazów ze Szwecją, Brandenburgią, Rosją, Turcją i Chanatem Krymskim oraz powstania kozackie;
- 3) ustala rolę wybitnych dowódców i polityków (Stanisław Żółkiewski, Stefan Czarniecki, Jerzy Lubomirski, Jeremi Wiśniowiecki, Jan Karol Chodkiewicz, Stanisław Koniecpolski);
- 4) charakteryzuje postać Jana III Sobieskiego;
- 5) opisuje sytuację wewnętrzną i położenie międzynarodowe Rzeczypospolitej w latach 1668-1696;
- 6) ocenia znaczenie bitwy pod Wiedniem dla losów Rzeczypospolitej i Europy;
- 7) zaznacza i opisuje zmiany granic Rzeczypospolitej w XVII w. w rezultacie rozejmów i pokojów;
- 8) zestawia najważniejsze wydarzenia z dziejów Polski i świata w XVII w.

10. Ustrój, społeczeństwo i kultura Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVII w.**Uczeń:**

- 1) charakteryzuje proces oligarchizacji życia politycznego Rzeczypospolitej, uwzględniając wpływy obce, liberum veto i rokosze;
- 2) wyjaśnia przyczyny kryzysów wewnętrznych oraz załamania gospodarczego Rzeczypospolitej w XVII w.;
- 3) ocenia poziom rozwoju gospodarczego poszczególnych obszarów Rzeczypospolitej pod koniec XVII w. na tle europejskim;
- 4) ocenia polską specyfikę w zakresie rozwiązań ustrojowych, struktury społecznej i modelu życia gospodarczego na tle europejskim oraz synchronizuje najważniejsze wydarzenia z dziejów Polski w XVII w. z wydarzeniami europejskimi;
- 5) charakteryzuje sarmatyzm jako ideologię i styl życia polskiej szlachty;
- 6) wymienia cechy architektury i sztuki barokowej, rozpoznaje i lokalizuje najwybitniejsze przykłady architektury i sztuki baroku w Polsce.

11. Rzeczpospolita w XVIII w. Reformy oświeceniowe i rozbiory.**Uczeń:**

- 1) charakteryzuje politykę Rosji, Prus i Austrii wobec Rzeczypospolitej i wskazuje przejawy osłabienia suwerenności państwa polskiego;
- 2) charakteryzuje działania zmierzające do naprawy Rzeczypospolitej;
- 3) charakteryzuje i ocenia dzieło Sejmu Wielkiego;
- 4) prezentuje oceny polskiej historiografii dotyczące rozbiorów, panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego i przyczyn upadku Rzeczypospolitej;
- 5) zestawia najważniejsze wydarzenia z dziejów Polski w XVIII w. z wydarzeniami w Europie i w Stanach Zjednoczonych.

12. Oświecenie w Rzeczypospolitej.**Uczeń:**

- 1) opisuje dorobek oświecenia w Rzeczypospolitej;
- 2) omawia rolę instytucji oświeceniowych (Biblioteka Załuskich, teatr, Komisja Edukacji Narodowej);
- 3) przedstawia wybitnych twórców polskiego oświecenia.

13. Schyłek Rzeczypospolitej (wojna z Rosją i powstanie kościuszkowskie).**Uczeń:**

- 1) charakteryzuje walkę zbrojną o utrzymanie niepodległości Rzeczypospolitej w drugiej połowie XVIII w.;
- 2) przedstawia przebieg wojny w obronie Konstytucji 3 maja;
- 3) charakteryzuje politykę Rosji, Prus i Austrii wobec Rzeczypospolitej i wskazuje przejawy osłabienia suwerenności państwa polskiego po Sejmie Wielkim;
- 4) charakteryzuje przebieg i ocenia szanse powstania kościuszkowskiego;
- 5) ocenia postać Tadeusza Kościuszki jako pierwszego polskiego nowożytnego bohatera narodowego.

14. Sprawa polska w dobie wojen napoleońskich.**Uczeń:**

- 1) przedstawia przykłady zaangażowania się Polaków po stronie Napoleona z uwzględnieniem losów Legionów Polskich we Włoszech;
- 2) charakteryzuje genezę, ustrój i losy Księstwa Warszawskiego;
- 3) omawia stosunek Napoleona do sprawy polskiej, w tym znaczenie „wojny polskiej” 1812 r.

15. Polacy w dobie powstań narodowych (do powstania styczniowego).**Uczeń:**

- 1) charakteryzuje postanowienia kongresu wiedeńskiego dotyczące ziem polskich;
- 2) charakteryzuje sytuację ustrojową, gospodarczą i kulturową Królestwa Polskiego i na ziemiach zabranych w latach 1815-1830;
- 3) wyjaśnia przyczyny wybuchu powstania listopadowego oraz wymienia następstwa powstania dla Polaków w różnych zaborach;
- 4) charakteryzuje poczynania władz powstańczych, omawia charakter działań zbrojnych oraz stan kwestii polskiej na arenie międzynarodowej;

- 5) charakteryzuje położenie Polaków w zaborach pruskim i austriackim, na obszarze Wielkiego Księstwa Poznańskiego, ziem zabranych oraz w Rzeczypospolitej Krakowskiej;
- 6) przedstawia główne obozy Wielkiej Emigracji i ustala jej liczebność, omawia ich programy i wpływ na życie polityczne w kraju;
- 7) przedstawia wystąpienie niepodległościowe w 1846 r., w tym powstanie krakowskie i „rabację” galicyjską;
- 8) opisuje przebieg i wskazuje następstwa Wiosny Ludów na ziemiach polskich;
- 9) przedstawia udział Polaków w Wiośnie Ludów w Europie.

16. Powstanie styczniowe i jego następstwa.

Uczeń:

- 1) wyjaśnia przyczyny powstania styczniowego, prezentuje programy głównych obozów politycznych;
- 2) charakteryzuje poczynania Rządu Narodowego (państwo podziemne), omawia charakter działań powstańczych oraz stan kwestii polskiej na arenie międzynarodowej, przedstawia wybitnych uczestników powstania, ich dokonania i losy;
- 3) analizuje problem uwłaszczenia chłopów w zaborze rosyjskim oraz porównuje z procesem uwłaszczeniowym w pozostałych zaborach;
- 4) przedstawia skutki powstania, ukazuje działalność Polaków w czasie zesłania na Syberii;
- 5) ocenia znaczenie powstań narodowych dla kształtowania się nowoczesnego narodu polskiego, ukazuje odzwierciedlenie powstań w dokonaniach kultury.

17. Ziemie polskie pod zaborami w II połowie XIX i na początku XX wieku.

Uczeń:

- 1) wyjaśnia i porównuje cele oraz metody działań zaborców wobec mieszkańców ziem dawnej Rzeczypospolitej (w tym ziem zabranych) – rusyfikacja, germanizacja (w tym Kulturkampf), autonomia galicyjska;
- 2) wskazuje podobieństwa i różnice w rozwoju gospodarczym ziem polskich, analizuje strukturę społeczeństwa w trzech zaborach, wyjaśnia przyczyny procesów migracyjnych;
- 3) rozróżnia postawy społeczeństwa polskiego w stosunku do zaborców – trójlojalizm, praca organiczna, ruch spółdzielczy, wskazuje wybitnych przedstawicieli tych kierunków;
- 4) charakteryzuje proces formowania się nowoczesnej świadomości narodowej Polaków; dostrzega znaczenie języka, wiary, edukacji dla podtrzymania świadomości narodowej;
- 5) omawia narodziny, działalność i porównuje programy nowoczesnych ruchów politycznych (socjalizm, ruch ludowy, ruch narodowy);
- 6) charakteryzuje przyczyny i skutki rewolucji 1905-1907 na ziemiach Królestwa Polskiego.

18. Kultura i nauka polska doby pozytywizmu i Młodej Polski.

Uczeń:

- 1) opisuje cechy pozytywizmu oraz twórczości młodopolskiej, wymienia wybitnych przedstawicieli i ich utwory;
- 2) wymienia najważniejszych ludzi nauki oraz ich dokonania.

19. Sprawa polska w przededniu i podczas I wojny światowej.**Uczeń:**

- 1) omawia stosunek państw zaborczych do sprawy polskiej w przededniu i po wybuchu wojny;
- 2) przedstawia koncepcje polityczne polskich ugrupowań politycznych wobec nadciągającego konfliktu światowego;
- 3) analizuje umiędzynarodowienie sprawy polskiej (akt 5 listopada 1916 r., rola USA i rewolucji rosyjskich, deklaracja z 3 czerwca 1918 r.);
- 4) wymienia najważniejsze przykłady zaangażowania militarnego i politycznego Polaków podczas wojny.

20. Walka o odrodzenie państwa polskiego po I wojnie światowej.**Uczeń:**

- 1) zestawia wewnętrzne i międzynarodowe uwarunkowania odzyskania niepodległości;
- 2) analizuje proces formowania się centralnego ośrodka władzy państwowej (od październikowej deklaracji Rady Regencyjnej do „Małej Konstytucji”);
- 3) wskazuje najważniejsze wydarzenia w procesie kształtowania się granic, opisuje genezę i przebieg wojny polsko-bolszewickiej, ocenia polityczne i cywilizacyjne znaczenie polskiego zwycięstwa, przedstawia proces formowania się granic z Niemcami i Czechosłowacją w powiązaniu z decyzjami mocarstw (konferencja wersalska) i działaniami Polaków (powstanie wielkopolskie, powstania śląskie, plebiscyty) oraz walki w Galicji o Lwów i zajęcie części Litwy z Wilnem;
- 4) charakteryzuje obszar, granice i ludność II RP.

21. Odbudowa niepodległej Rzeczypospolitej.**Uczeń:**

- 1) charakteryzuje skalę i skutki wojennych zniszczeń, zaborowe dziedzictwo;
- 2) charakteryzuje ustroj polityczny Polski na podstawie konstytucji marcowej z 1921 r.;
- 3) przedstawia i ocenia dokonania pierwszych lat odbudowy (reformy Władysława Grabskiego i ich wpływ na gospodarkę, powstanie narodowej armii, ujednolicenie systemu szkolnego, unifikację prawa);
- 4) ocenia rolę wybitnych polityków w odbudowie niepodległości Polski i kształtowaniu jej ustroju.

22. Przewrót majowy i rządy sanacyjne w latach 1926-1939.**Uczeń:**

- 1) przedstawia przyczyny przewrotu majowego;
- 2) charakteryzuje życie polityczne w Polsce w czasie rządów sanacyjnych;
- 3) charakteryzuje zmiany ustrojowe po przewrocie majowym (nowela sierpniowa, konstytucja kwietniowa);
- 4) wyjaśnia i charakteryzuje główne kierunki polityki zagranicznej II Rzeczypospolitej (system sojuszy i politykę równowagi).

23. Gospodarka i społeczeństwo polskie w okresie międzywojennym.**Uczeń:**

- 1) omawia skutki światowego kryzysu gospodarczego na ziemiach polskich;

- 2) ocenia osiągnięcia gospodarcze II Rzeczypospolitej, a zwłaszcza powstanie Gdyni, magistrali węglowej i Centralnego Okręgu Przemysłowego;
- 3) ocenia politykę gospodarczą i społeczną II Rzeczypospolitej.

24. Kultura i nauka polska w latach 1918-1939.

Uczeń:

- 1) przedstawia najważniejsze osiągnięcia naukowe w Polsce oraz ich autorów;
- 2) wymienia najwybitniejsze dzieła architektury, sztuki i literatury polskiej okresu międzywojennego i ich twórców;
- 3) przedstawia przykłady osiągnięć postaci kultury popularnej i sportu.

25. Polska w obliczu wojny.

Uczeń:

- 1) analizuje politykę wewnętrzną władz i postawy społeczeństwa wobec zagrożenia wojennego;
- 2) ustala zmiany graniczne Polski przed wybuchem wojny;
- 3) ocenia politykę zagraniczną w 1938 i 1939 r. w powiązaniu z sytuacją międzynarodową.

26. Wojna obronna Polski we wrześniu 1939 r. Agresja Niemiec (1 września) i ZSRR (17 września).

Uczeń:

- 1) charakteryzuje położenie międzynarodowe Polski w przededniu wybuchu II wojny światowej;
- 2) wyjaśnia cele wojenne III Rzeszy i ZSRR;
- 3) charakteryzuje i omawia etapy wojny obronnej, podaje przykłady bohaterstwa obrońców i zbrodni wojennych dokonanych przez najeźdźców, wskazuje na mapach położenia stron walczących;
- 4) przedstawia następstwa działań wojennych, zaznacza na mapie zmiany granic, dostrzega znaczenie powołania polskich władz państwowych i sił zbrojnych na uchodźstwie;
- 5) wyjaśnia przyczyny klęski wrześniowej, ocenia postawę aliantów Polski.

27. Polska pod okupacją niemiecką i sowiecką.

Uczeń:

- 1) porównuje założenia i metody polityki niemieckiej i sowieckiej w okupowanej Polsce oraz eksterminacji inteligencji i duchowieństwa;
- 2) wymienia przykłady zbrodni niemieckich i sowieckich;
- 3) przedstawia zagładę Żydów, opisuje postawy ludności żydowskiej z uwzględnieniem powstania w getcie warszawskim, charakteryzuje postawę środowiska międzynarodowego wobec Holokaustu, opisuje postawy społeczeństwa polskiego wobec Holokaustu;
- 4) wyjaśnia przyczyny i rozmiary konfliktu polsko-ukraińskiego, opisuje ludobójstwo ludności polskiej na Wołyniu i w Małopolsce Wschodniej;
- 5) charakteryzuje polityczną i militarną działalność Polskiego Państwa Podziemnego, z uwzględnieniem Armii Krajowej oraz Narodowych Sił Zbrojnych i Batalionów Chłopskich oraz przedstawia strukturę PPP, wskazuje różne formy oporu wobec okupantów, podaje sposoby kontaktu władz emigracyjnych z krajem (emisariusze, kurierzy, cichociemni);

- 6) charakteryzuje działania zmierzające do utworzenia komunistycznego ośrodka władzy na ziemiach polskich;
- 7) wyjaśnia uwarunkowania akcji „Burza”, przedstawia walki o Wilno i Lwów;
- 8) wyjaśnia uwarunkowania polityczne wybuchu powstania warszawskiego, charakteryzuje przebieg walk oraz następstwa powstania, ocenia postawę aliantów i Związku Sowieckiego wobec powstania.

28. Sprawa polska w czasie II wojny światowej.

Uczeń:

- 1) omawia działalność rządu RP na uchodźstwie;
- 2) umieszcza w czasie i przestrzeni działania polskich formacji na różnych frontach i obszarach toczącej się wojny oraz wymienia ich dowódców;
- 3) analizuje politykę mocarstw wobec sprawy polskiej w czasie II wojny światowej;
- 4) wyjaśnia uwarunkowania militarne i polityczne konferencji Wielkiej Trójki (Teheran, Jałta, Poczdam), wskazuje ich ustalenia;
- 5) charakteryzuje spory o ocenę działań polskich władz w latach II wojny światowej.

29. Początki komunizmu w Polsce w latach 1944-1948.

Uczeń:

- 1) charakteryzuje skutki II wojny światowej, wyróżniając następstwa polityczne, społeczne, gospodarcze i kulturowe dla powojennej Polski;
- 2) opisuje zmiany terytorialne i ludnościowe, dostrzega straty demograficzne, gospodarcze i kulturowe, wskazuje zmiany granic państwa polskiego na mapie;
- 3) wyjaśnia okoliczności przejęcia władzy w Polsce przez komunistów (rolę Armii Czerwonej i NKWD, PKWN i aparatu bezpieczeństwa, proces szesnastu w Moskwie, „referendum ludowe”, wybory w 1947 r.);
- 4) omawia działalność opozycji legalnej oraz zbrojnego podziemia antykomunistycznego;
- 5) charakteryzuje okres odbudowy oraz skutki reformy rolnej i nacjonalizacji przemysłu i handlu;
- 6) omawia sytuację polskiej emigracji politycznej i działalność rządu RP na uchodźstwie.

30. Stalinizm w Polsce i jego skutki.

Uczeń:

- 1) przedstawia proces sowietyzacji kraju (przemiany ustrojowe, gospodarczo-społeczne i kulturowe), wyjaśnia system zależności od ZSRR;
- 2) omawia system terroru stalinowskiego w Polsce i ocenia jego skutki;
- 3) wyjaśnia przyczyny i skutki poznańskiego czerwca 1956 r. oraz znaczenie wydarzeń październikowych 1956 r., z uwzględnieniem roli radia „Wolna Europa”;
- 4) charakteryzuje sztukę socrealizmu, opisuje prześladowanie Kościoła katolickiego.

31. Polska w latach 1957-1981.

Uczeń:

- 1) charakteryzuje system władzy w latach 60. i 70. w PRL i formy uzależnienia od ZSRR, opisuje proces industrializacji i funkcjonowanie gospodarki planowej;
- 2) wyjaśnia przyczyny i konsekwencje kryzysów społecznych w 1968, 1970 i 1976 r.;
- 3) wyjaśnia znaczenie roli Kościoła katolickiego dla stosunków politycznych i społecznych;
- 4) charakteryzuje kulturę i życie codzienne w PRL;

- 5) wymienia największe powojenne polskie osiągnięcia w dziedzinie nauki, kultury i sztuki, z uwzględnieniem twórczości emigracyjnej;
- 6) charakteryzuje rolę propagandy państwowej;
- 7) przedstawia działalność opozycji politycznej w latach 1976-1980;
- 8) omawia rolę Jana Pawła II i ocenia jego wpływ na przemiany społeczne i polityczne;
- 9) wyjaśnia przyczyny i następstwa strajków sierpniowych w 1980 r.;
- 10) charakteryzuje ruch społeczny „Solidarność” i ocenia jego wpływ na przemiany społeczno-polityczne.

32. Polska w latach 1981-1989.

Uczeń:

- 1) wyjaśnia przyczyny wprowadzenia stanu wojennego, opisuje jego przebieg, ocenia jego społeczne, gospodarcze i polityczne skutki;
- 2) charakteryzuje postawy Polaków wobec stanu wojennego, przedstawia formy oporu społecznego;
- 3) największe polskie osiągnięcia w dziedzinie kultury i sztuki niezależnej, z uwzględnieniem twórczości emigracyjnej;
- 4) wyjaśnia przyczyny zawarcia porozumienia „okrągłego stołu” i opisuje jego skutki;
- 5) formułuje i uzasadnia własną opinię na temat przemian w Polsce powojennej.

33. Narodziny III Rzeczypospolitej.

Uczeń:

- 1) opisuje kluczowe przemiany ustrojowe w latach 1989-1997, wyjaśnia ich międzynarodowe uwarunkowania;
- 2) wyjaśnia kontrowersje wokół dekomunizacji i lustracji;
- 3) ocenia proces transformacji ustrojowej i gospodarczej;
- 4) charakteryzuje przemiany społeczno-polityczne, gospodarcze i kulturowe lat 90;
- 5) charakteryzuje spory o kształt III Rzeczypospolitej.

34. Rzeczpospolita Polska jako demokracja konstytucyjna.

Uczeń:

- 1) wyjaśnia, co to znaczy, że konstytucja jest najwyższym aktem prawnym w Rzeczypospolitej Polskiej;
- 2) charakteryzuje zasady ustrojowe zawarte w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (demokratycznego państwa prawnego, unitarnej formy państwa, zwierzchnictwa narodu, gwarancji praw i wolności jednostki, konstytucjonalizmu, podziału i równowagi władz, republikańskiej formy rządu, pluralizmu, decentralizacji, samorządności, społecznej gospodarki rynkowej); analizuje sformułowania preambuły Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej;
- 3) korzystając z Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej omawia podstawowe prawa i wolności w niej zawarte;
- 4) przedstawia organy kontroli przestrzegania prawa w Polsce.

35. System wyborczy i partyjny w Polsce.

Uczeń:

- 1) charakteryzuje formy demokracji bezpośredniej;

- 2) wyjaśnia, jak przeprowadzane są powszechne i bezpośrednie wybory organów władzy publicznej; na przykładzie wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej porównuje ordynację proporcjonalną i większościową; wyjaśnia, jak przeprowadzane są w Polsce wybory prezydenckie i parlamentarne;
- 3) wykazuje znaczenie, jakie dla pozycji ustrojowej Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej ma fakt wyborów powszechnych;
- 4) wymienia partie polityczne obecne w sejmie i w senacie; wskazuje te, które należą do koalicji rządzącej, i te, które pozostają w opozycji.

36. Władza ustawodawcza i władza wykonawcza w Polsce.

Uczeń:

- 1) przedstawia zadania i zasady funkcjonowania polskiego parlamentu, w tym sposób tworzenia ustaw;
- 2) sporządza, na podstawie obserwacji wybranych obrad parlamentu, notatkę prasową o przebiegu tych obrad i przygotowuje krótkie wystąpienie sejmowe w wybranej sprawie;
- 3) wskazuje najważniejsze zadania prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej i wyszukuje w środkach masowego przekazu informacje o działaniach urzędującego prezydenta;
- 4) wyjaśnia, jak jest powoływany i czym zajmuje się rząd polski;
- 5) podaje nazwisko premiera, wyszukuje nazwiska ministrów i zadania wybranych ministerstw.

37. Polska w Europie i świecie w latach 1989-2004.

Uczeń:

- 1) przedstawia proces rozpadu Układu Warszawskiego i odzyskiwania suwerenności przez Polskę;
- 2) charakteryzuje i ocenia polską politykę zagraniczną (stosunki z państwami Unii Europejskiej i Stanami Zjednoczonymi, relacje z sąsiadami);
- 3) wyjaśnia, czym się zajmują ambasady i konsulaty;
- 4) wyjaśnia przyczyny i znaczenie przystąpienia Polski do NATO w 1999 r.;
- 5) charakteryzuje politykę obronną Polski, udział w międzynarodowych misjach pokojowych i operacjach militarnych;
- 6) przedstawia relacje Polski z wybranym państwem na podstawie samodzielnie zebranych informacji;
- 7) wyjaśnia przyczyny i znaczenie przystąpienia Polski do Unii Europejskiej w 2004 r.;
- 8) charakteryzuje przemiany gospodarczo-społeczne współczesnego świata;
- 9) przedstawia przemiany kulturowe i cywilizacyjne we współczesnym świecie.

Cele kształcenia — wymagania ogólne w zakresie geografii

Uczeń korzysta z planów, map, fotografii, rysunków, wykresów, danych statystycznych, tekstów źródłowych, technologii geoinformacyjnych (GIS) oraz technologii informacyjno-komunikacyjnych w celu gromadzenia, przetwarzania i prezentowania informacji geograficznych o Polsce. Posługuje się podstawowym słownictwem geograficznym przy opisywaniu oraz wyjaśnianiu zjawisk i procesów zachodzących w środowisku geograficznym. Identyfikuje związki i zależności w środowisku przyrodniczym, gospodarce i życiu społecznym Polski. Rozbudza swoje zainteresowania przyrodniczym i kulturowym

środowiskiem Polski, zdobywa przydatną w życiu codziennym wiedzę praktyczną prowadzącą do tworzenia całościowego obrazu świata.

Treści nauczania i wymagania szczegółowe w zakresie geografii

1. Źródła informacji geograficznych, technologie geoinformacyjne oraz metody prezentacji danych przestrzennych dotyczących Polski.

Uczeń:

- 1) przedstawia możliwości zastosowania różnych źródeł informacji geograficznej i ocenia ich przydatność;
- 2) odczytuje z map informacje przedstawione za pomocą różnych metod kartograficznych;
- 3) określa położenie i charakteryzuje obiekty geograficzne na fotografiach, zdjęciach lotniczych i satelitarnych oraz mapach topograficznych Polski;
- 4) posługuje się planem, mapą topograficzną, turystyczną, samochodową Polski (m.in. orientuje mapę oraz identyfikuje obiekty geograficzne na mapie, planuje podróż do Polski i wycieczki po kraju);
- 5) interpretuje dane liczbowe przedstawione w postaci tabel i wykresów, dotyczące Polski;
- 6) wykazuje przydatność fotografii i zdjęć satelitarnych do pozyskiwania informacji o polskim środowisku geograficznym oraz interpretuje ich treść;
- 7) podaje przykłady wykorzystania narzędzi GIS do analiz zróżnicowania przestrzennego środowiska geograficznego.

2. Położenie i regionalne zróżnicowanie środowiska przyrodniczego Polski.

Uczeń:

- 1) opisuje podział administracyjny Polski;
- 2) podaje nazwy i wskazuje na mapie wybrane województwa oraz ich stolice;
- 3) charakteryzuje współczesną rzeźbę Polski i wyjaśnia przyczyny jej zróżnicowania;
- 4) podaje główne cechy klimatu Polski, uwzględniając czynniki klimatotwórcze;
- 5) opisuje, korzystając z mapy, rozmieszczenie głównych zasobów naturalnych Polski.
- 6) wskazuje na mapie główne regiony fizycznogeograficzne Polski;
- 7) wyróżnia na podstawie mapy główne jednostki geologiczne występujące na obszarze Polski i regionu pochodzenia;
- 8) charakteryzuje na podstawie map rozmieszczenie głównych zasobów surowców mineralnych Polski oraz określa ich znaczenie gospodarcze;
- 9) identyfikuje związki pomiędzy budową geologiczną Polski i wybranego regionu a głównymi cechami ukształtowania powierzchni;
- 10) charakteryzuje klimat Polski oraz regionu pochodzenia, posługując się mapami elementów klimatu i danymi klimatycznymi;
- 11) wyjaśnia zróżnicowanie klimatu oraz ocenia gospodarcze konsekwencje długości trwania okresu wegetacyjnego w różnych regionach Polski;
- 12) wykazuje znaczenie przyrodnicze, społeczne i gospodarcze, w tym turystyczne, rzek, jezior oraz sztucznych zbiorników na obszarze Polski;
- 13) wyjaśnia przyczyny i skutki niedoboru wody w wybranych regionach Polski;
- 14) korzystając z danych statystycznych i aplikacji GIS, dokonuje analizy stanu środowiska w Polsce i oraz przedstawia wnioski z niej wynikające.

3. Zróżnicowanie społeczne Polski.

Uczeń:

- 1) wyjaśnia i poprawnie stosuje podstawowe terminy z zakresu demografii: przyrost naturalny, urodzenia i zgony, średnia długość życia;
- 2) korzystając z różnych źródeł informacji, podaje liczbę ludności Polski, charakteryzuje przyrost naturalny, strukturę płci, średnią długość życia w Polsce;
- 3) analizuje strukturę demograficzną ludności Polski na podstawie danych liczbowych oraz piramidy wieku i płci;
- 4) analizuje zmiany liczby ludności, przyrostu naturalnego i rzeczywistego ludności Polski oraz prognozuje skutki współczesnych przemian demograficznych w Polsce dla rozwoju społeczno-gospodarczego kraju;
- 5) analizuje przestrzenne zróżnicowanie salda migracji w Polsce, podaje przyczyny migracji wewnętrznych i zewnętrznych, główne kierunki emigracji Polaków oraz przedstawia sytuację migracyjną w regionie pochodzenia;
- 6) charakteryzuje, na podstawie map gęstości zaludnienia, zróżnicowanie rozmieszczenia ludności w Polsce i kraju zamieszkania oraz wyjaśnia te różnice, uwzględniając czynniki przyrodnicze, historyczne, ekonomiczne;
- 7) podaje główne aktualne problemy rynku pracy w Polsce;
- 8) analizuje, porównuje, charakteryzuje rozmieszczenie i wielkość miast w Polsce, wyjaśnia przyczyny powstania i rozwoju największych miast w Polsce.

4. Zróżnicowanie gospodarcze Polski.

Uczeń:

- 1) charakteryzuje strukturę własności ziemi w Polsce;
- 2) wymienia najważniejsze uprawy i produkty polskiego rolnictwa;
- 3) porównuje strukturę wykorzystania źródeł energii w Polsce;
- 4) wyjaśnia przyczyny zmian zachodzących w przemyśle w Polsce oraz wskazuje najlepiej rozwijające się obecnie w Polsce gałęzie produkcji przemysłowej;
- 5) wyjaśnia zmiany w strukturze zatrudnienia;
- 6) wyjaśnia zmiany procesów urbanizacyjnych i osadnictwa wiejskiego w Polsce;
- 7) podaje przyczyny przemian zachodzących w przemyśle Polski po 1989 r. i ocenia ich skutki;
- 8) analizuje zmiany i zróżnicowanie sieci transportu w Polsce, wskazuje główne węzły oraz terminale transportowe i przedstawia ich znaczenie dla gospodarki kraju.

5. Zróżnicowanie kulturowe Polski.

Uczeń:

- 1) projektuje i opisuje, na podstawie map turystycznych, tematycznych, ogólnogeograficznych i przekazów rodzinnych, podróż wzdłuż wybranej trasy w wybranym regionie, uwzględniając walory przyrodnicze i kulturowe;
- 2) uzasadnia konieczność działań na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego w Polsce, określa możliwości własnego zaangażowania w tym zakresie oraz przedstawia różne formy ochrony przyrody w Polsce i regionie pochodzenia;
- 3) prezentuje wartości społeczne, w tym kulturowe, obiektów stanowiących dziedzictwo kulturowe Polski na przykładzie wybranego regionu lub szlaku turystycznego;
- 4) projektuje trasę wirtualnej wycieczki uwzględniającą wybrane grupy atrakcji turystycznych w regionie pochodzenia.